

GÂNDIREA

ANUL XVII. — Nr. 10

DECEMBRIE 1938

S U M A R U L :

FRANÇOIS VILLON IN ROMÂNEȘTE

ION PILLAT: Lirica noastră de azi	505
FRANÇOIS VILLON: Traduceri de Zoe Verbiceanu	510
VICTOR PAPILIAN: Neîngropat	514
TRAIAN CHELARIU: Poesii	525
NICOLAE ROȘU: Burghezul în lumea modernă	527
DUMITRU ION ALBOTA: Poesii	533
PETRE PAULESCU: Mie însumi	535
VIRGIL CARIANOPOL: Ciobanul	536
ION ȘIUGARIU: Cântec de moarte	537
D. STĂNILOAE: Cuvânt și faptă	538

IDEI, OAMENI, FAPTE

NIȚĂ MIHAI: Satul, izvor de viață românească	549
SEPTIMIU BUCUR: Eroism demonic	550

CRONICA LITERARĂ

VINTILĂ HORIA: Liviu Rebreanu: Gorila	552
GH. VRABIE: Atlasul Linguistic Român	553

CRONICA MĂRUNȚĂ

NICHIFOR CRAINIC: Balada. — Hero și Leandru	558
---	-----

E X E M P L A R U L 20 L E I

Omul forte reuşeşte

În lupta pentru viață, sănătatea este primul factor al succesului, lată aci, pentru a păstra nervii liniștiți, creierul limpede, mușchii sprinteni și corpul viu, o rețetă care a făcut toate probele: este de a turna un flacon de Quintonine într'un litru de vin de masă și de a lua, înainte fiecărei mese, un păhărel din acest delicios vin fortifiant. Dl. J. Coudurier, 99, boulevard du Temple, din Paris, a făcut experiența și scrie:

„Sunt ani de zile de când întrebuințăm în casă Quintonine; nu ne-am săturat niciodată de acest

produs care constituie pentru noi cel mai bun tonic“.

Nici un fortifiant nu poate fi comparat cu Quintonine pentru că nici unul nu conține atâtea principii regeneratoare. Quintonine este remediu sigur, complet, eficace — și de preț neînsemnat — la care se poate recurge la cel mai mic semn de oboseală.

QUINTONINE

PRODUS FRANCEZ. — LABORATOARELE HELIN
LA FARMACII ȘI DROGUERII

GÂNDIREA

LIRICA NOASTRĂ DE AZI

DE

ION PILLAT

Dacă literatura în genere a unui popor e un organism viu, condiționat și legat strâns de rasă, pământ și trecutul istoric și deci un fenomen profund original aceluia popor, poezia, și cea lirică în deosebi, se prezintă cu un caracter și mai specific. În ea mai mult decât în teatru, nuvelă sau roman, fiecare neam își regăsește, ca într-o oglindă vrăjită, nu numai aspectul exterior, chipul obișnuit, viața fizică — ci însuși sufletul adânc și ascuns, sădit acolo din moși strămoși și dospit din țarina ancestrală. De aceea s'ar putea spune cu dreptate că lirica unui popor e cea mai fidelă foaie calificativă a sufletului național și în același timp că ea este cheia cea mai sigură ca să putem pătrunde tainele fenomenului autohton.

Poezia lirică românească, dezvoltată după legi proprii situației noastre geografice și istorice, reprezintă ca și graiul care i-a dat naștere, o insulă romanică în răsăritul slav. Vitregia vremurilor, dela năvălirile barbare până la cutropirile tătarilor și turcilor — precum și legea și datinele Ortodoxismului răsăritean împrumutat dela slavi, depărtându-ne de cultura catolică și feodată a Evului Mediu occidental, de umanismul și artele Renașterii și de perioada de literatură clasică înfloritoare pe rând la celelalte popoare din apus — au prelungit la noi lipsa unei poezii culte până la începutul veacului XIX-lea. Așa că se poate spune că, lipsiți până la epoca de industrializare recentă, de un mediu și de o cultură orășenească, literatura română a fost până eri numai a satelor, singura realitate etnică și forma superioară de cultură proprie românească. De fapt, mai ales în regiunea muntoasă și deluroasă, dela Daci și Romani și până acum trei sferturi de veac — așezările omenști, datinile și obiceiurile patriarhale schimbându-se prea puțin — primatul poeziei populare a fost necontestat. La nici un alt popor european această supremație a liricei populare — cu excepția poate a Jugoslavilor unde elementul epic domină — nu se constată în aceeași măsură, păstrând încă ecouri adânci până în zilele noastre. Cine vrea să înțeleagă sufletul și caracterele poeziei noastre lirice de astăzi cine vrea să-i desvăluie tainele și să-i cuprindă legile hotărâtoare — trebuie neapărat să pornească dela această constatare primordială și anume că: *singura noastră tradiție literară e cea populară*, și că în literatura noastră lirică poezia populară înlocuiește epocile de înflorire care formează veacurile clasice ale marilor literaturi occidentale.

Privită sub acest unghi de vedere perspectiva istoriei noastre literare în tot decursul secolului trecut se luminează și se simplifică. Toată dezvoltarea noastră lirică cultă se reduce în ultima analiză la fecundarea acestei tradiții autohtone a

poeziei noastre populare prin aportul succesiv al romantismului, al realismului, al simbolismului sau al modernismului occidental care iau locul vechilor infulențe culturale din răsărit: bizantine, paleoslave sau neoline de mai târziu. Această constatare e atât de adevărată că, fapt bător la ochi, de câte ori un scriitor român singur sau o întreagă școală literară a nesocotit acest imperativ și, în loc de a altoi pe un motiv autohton, a încercat să sădească o plantă străină climatului nostru liric, experiența a dat greș, căci legile vieții nu pot fi nesocotite. Astfel și încercarea „latiniștilor” din Ardeal și sfortarea de limbă poetică italianizantă a lui Eliade Rădulescu în trecut n’au reușit. La fel, astăzi, strădania unora de a crea artificial un grai poetic nou, valabil internațional pe un pln modernist fără nici o legătură cu sufletul și pământul acestei țări n’a avut drept rod decât făurirea unui jargon menit pieirii și respins de conștiința estetică a neamului. În schimb, de câte ori inima poetului a bătut în ritmul străbun și în senzul tradiției, încorporându-i organic marile mișcări ideologice și sentimentale ale apusului — rezultatul a fost minunat. „Sburătorul” aceluiș Eliade, nepărăsind pentru zadarnice năluci filologice tărâmul realităților și datinilor românești, e cea mai bună pildă de o fericită rodire a motivului tradițional prin larga revărsare lamartineană a romantismului francez. Acelaș altoi ni merit de influență lirică apuseană pe tradiție ne-a dat și pe Alecsandri și pe Eminescu, precum mai târziu ne-a dat pe Coșbuc pe Goga și poezia „sămănătoristă”. Cred că nu mă înșel înaintând afirmația că strălucita înflorire a poeziei de după războiu în ceace are ea mai viabil provine tocmai din îmbinarea sufletului tradițional, ivit din brazda țării, cu o tehnică poetică subțiată și îmbogățită de agonisirile simbolismului francez și neoclasicismului occidental — precum versul lui Eminescu e rodul pârduit și desăvârșit al sevei populare autohtone și al esteticei romantismului german. Fenomenul influenței poeziei și tradiției populare asupra liricei noastre de azi, e constatarea inițială dela care trebuie să pornim dacă dorim să înțelegem caracterele și să schițăm fizionomia acestei poezii la principalii ei reprezentanți actuali. Până la un studiu mai amănunțit, ne mulțumim să schițăm situația de ansamblu a liricei de azi și caracterele naționale comune tuturor protagoniștilor ei.

Ca și eroul mitic Anteu, care se spune, de câte ori atingea cu călcâiul solul natal, redobândea puteri înzecite și forțe noi de viață — destinul poeziei române a vrut ca ea, de câte ori a reluat contact cu tradiția vie a pământului, să capete posibilități neașteptate de desvoltare și o tărie sufletească nouă. Astfel s’a întâmplat când Alecsandri și Alecu Russo descoperă în munții Vrancei cântecul Mioarei — și tot astfel când Eminescu, cutreerând țara, ia contact cu geniul poeziei populare „Mai am un singur dor” e reluarea pe o temă elegiacă individuală a motivului panteistic al morții din Miorița. Dar pe când în trecut la Alecsandri și Eminescu — ca să vorbim de cei mai mari — poezia populară pusă la contribuție e mai ales Doina și Cântecul Bătrânesc, liricii de astăzi au lărgit câmpul de prospectare dela Bocet și Colind (Blaga, Crainic, Voiculescu) la Descântec, Farmec și Blestem (Maniu, Barbu, Arghezi), fără ca pentru aceasta să părasească Balada căreia îi dau un avânt și un înțeles nou (Radu Gyr, Cotruș, Ciurezu, Crevedia). Acestei lărgiri, care cuprinde deacum întregul domeniu folkloric, îi corespunde o îmbogățire echivalentă a poeziei culte. Aceasta reia, orchestrându-le simfonic, toate motivele populare, prelucrându-le și dându-le noi rezonanțe și noi înțelesuri sufletești. Caracterele însă primordiale rămân, ele împrumută liricele noastre de azi acea savoare specific românească, savoare care-i face farmecul și originalitatea, diferențiind-o atât de literaturile apusene cât și de poezia popoarelor slave dimprejur.

Prin motiv și caracter național nu înțelegem o reproducere servită o lucrare de mozaic folkloric exterior sufletului poetic — ci o fuziune superioară a tradiției colective și a inspirației individuale într-o operă de artă proprie având o înfățișare nouă — așa cum bunăoară „Luceafărul” e condensarea și chintesența într-o formă unică și genială a basmului popular în genere. Care sunt acele caractere și acele motive, ce formează bunul comun al poezilor români de azi? Tocmai aceleași pe care le regăsim la temelie poeziei noastre colective și care corespund însușirilor adânci ale neamului, și condițiunilor sale de dezvoltare în spațiu și timp.

Nu e indiferent pentru cercetătorul liricei noastre culte actuale că regăsește în ea — prelucrat de sigur și transformat adesea până la nerecunoaștere — un motiv esențial ca acel pastoral aproape la toți poeții noștri — chiar la cei mai înaintați ca tehnică sau ideologie, fapt ce nu se întâmplă cu nici o literatură modernă apuseană, unde motivul pastoral nu apare decât ca un reflex academic și prețios, generalizat e drept, în secolul al XVII-lea și al XVIII-lea ca un rafinament în plus al unei poezii rafinate de salon aristocratic. Nu e indiferent că poezia pământului și a anotimpurilor, adică poezia naturii, ocupă locul întâiu în preocuparea liricilor noștri, că Nichifor Crainic își intitulează volumele: „Șesuri natale” și „Darurile Pământului”, Adrian Maniu: „Lângă Pământ” și „Cartea Țării”, Demostene Botez: „Floarea Pământului”, A. Cotruș: „Țară”, V. Voiculescu: „Pârgă”, N. Crevedia: „Bulgări și Stele”, Radu Gyr: „Strâmbă-Lemne”, Lucian Blaga: „La Cumpăna Apeilor”, D. Ciurgu: „Răsărit”, I. Buzdugan: „Miresme de Stepă”. E caracteristic foarte că acest sentiment al naturii, această legătură a omului cu firea ce-l înconjoară e leit-motivul întregii poezii române dela Miorița până în zilele noastre că el dă tonul esențial al liricei române, așa cum bunăoară într-o ultimă analiză poezia germană în tot decursul ei se poate reduce la un dialog mistic între om și Dumnezeu — iar poezia franceză la tragedia socială a omului ca individ față de societatea semenilor săi. Numai poezia germană putea să dea un Klopstock sau un Hölderlin, numai poezia franceză un Villon sau un Baudelaire. În schimb numai lirica populară română a putut crea simbolul Mioriței și acea minunată împletire a însușirilor firii și ale trăsăturilor românești, care nu pe drumul antropomorfic al mitologiei grecești și nici pe cărarea panteismului răsăritean, unește destinul omenesc cu soarta țărilor. Numai sufletul pastoral al trecutului nostru milenar a putut închipui frăția care face „Codrul frate cu românul” și a putut dărui omenirii o poezie nouă a relației dintre om și natură. În nici o altă literatură nu se poate concepe strofa populară :

*Bine-i stă la cer cu lună
Ca și mândrei cu cunună.
Bine-i stă la cer cu stele
Ca și mândrei cu mărgele.*

Sau această umanizare a naturii, nu în sensul unei transformări mitologice, ci în direcția unei apropieri sufletești, ca în acest minunat cântec tot popular:

*Mult mă 'ntreabă inima
De mi-i dor de cineva,
Foaie verde de scumpie,
Cum se poate să nu-mi fie ?
Când și muntele că-i munte
Și 'ncă are doruri multe,
Cu luna, cu negura,
Cu iarba și cu frunza
Și cu mierla săraca !*

Acest sentiment al naturii și al pământului străbun e axa centrală pe care se rotește cântecul tuturor poezilor români de azi. El face pe Crainic să spună în „Cântec de Munte”:

*Mă împrăștiu cu lumina ce se pierde
Strivită prin frunzarele de sus
In codrul ce din zori până'n apus
Miroase-a putred și miroase-a verde.*

*Cu piscul razim nori de fruntea mea
Și zac în văi cu florile deavalma,
Cu ramurile 'ntind spre boltă palma,
Să legăn păsări, ca'ntru'un cuib, în ea...*

pe Blaga să cânte în „Țară”:

*Țara și-a împins hotarele
Toate până'n cer.
Pajuri rotesc — minutare în veșnicul ceas
Peste câmp și oier.*

Acest sentiment îi dictează lui Voiculescu poema „Din Flori”, unde, după descrierea realistă a nașterii unei țăranici la marginea lanului de porumb, poetul integrează apariția puiului de om în ritmul firesc și minunat al naturii. Citez sfârșitul :

*S'a 'ngemănat un țipăt c'un scâncet lin, apoi
Mușenia cuprinse pădurile de foi...
Târziu sbură o barză la cuib cu 'n șarpe 'n cioc ;
Scotea o iepuroaică puiendrii ei la joc ;
Sub cortul unui brustur ciulit și verzi ca ei
O broască pitulase un tainic brotăcel ;
Și-o fată amărâtă, sub arșița de plumb,
Lăpta un pui sălbatec în codrii de porumb.*

Aceeaș înfrățire cu natura inspiră lui Adrian Maniu „Taină de primăvară”.

*In alb întregul pomișor e îmbrăcat
Ca o fetiță care mândră s'a gătit
Să meargă la biserica din sat.
(In săptămâna asta toți copiii au postit,
Altarul cerului de stele mici lucește,
Potir de-argint acuma se apleacă
Și buzele-i ating o tremurată creacă.
In șoptă, pomișorul alb se spovedește.*

Sau, printr'un procedeu de comparație inversă, lui Demostene Botez, această strofă din „Întoarcere” :

*Mă 'ntorc acuma obosit
Pe-aleele de tei.
Port tot pământul nesfârșit
In ochii mei.*

Am putea spicui încă multe exemple. Ne mulțumim să mai cităm „In adânc de codru” de Cotruș :

*Dau pinteni calului
Și-aplecat pe-oblânc,
Intru adânc,
Tot mai adânc
In codru fără fund...*

*Cărările sub frunze se ascund,
La chiotu-mi ecouri iuți răspund...
Parc'ași intra în fuga calului
In străvechiul suflet al Ardealului.*

Și ca un răspuns oltenesc Ardealului, din „Predoslovia” lui Radu Gyr :

*Așa din huma asta oltenească
Tășnii, ca în lut să trec cu pași înceți,
Și tot din lut o viață să-mi sbucnească,
Urmată de-alte morți și alte vieți!*

*Și astfel — între Cerna și 'ntre Olt
Când lăstărit pe humă când sub scoarță,
Ca un copac m'am scuturat ca să mă 'nvolt
Și rodul meu de suflet să se 'mparță!*

Din aceste citate reese, credem, luminos înfrățirea inspirației culte românești cu plaiul și codrul strămoșesc și legătura ei strânsă cu motivele lirice populare. Ceeace am făcut pentru sentimentul naturii, am putea să-l ilustrăm și pentru motivul religios și adâncile sale rădăcini și ramificații în colindele poporului și în legendele sale, adesea cu străvechiu substrat păgân. Această înflorire a colindului — păstrând chiar ritmul popular — la un Crainic, Blaga sau Voiculescu, de pildă nu e unul din fenomenele mai puțin interesante ale acestei influențe. Dealtminteri motivul popular a înrâurit atât de puternic lirica noastră de azi și ca fond și ca formă încât chiar poeți desvoltați în câmpul opus al tradiției și cu pretenții de novatori, ca Tudor Arghezi sau Ion Barbu, au fost siliți adesea să-i primească și inspirația și forma atât în „Cuvinte potrivite” ale unuia cât și în „Jocul secund” al celuilalt tocmai în bucățile lor cele mai reușite. Influența sufletului colectiv și a graiului popular a mai avut o urmare remarcabilă în lirica românească de azi, care nu se află în nici una din poeziile contemporane cel puțin europene. Deși poezie cultă și scrisă la oraș, adesea cu toate achizițiile unei tehnice savante și evoluată, ea a păstrat atmosfera patriarhală a satului, savoarea reavănă a pământului, puterea și credința primitivă a omului descătușat din umbra zidurilor și deprins cu zările largi ale bărăganelor sau cu măreția muntelui și a codrului secular. Lucru care dă liricei noastre actuale un caracter de autenticitate și de adevăr, pe care îl cauți zadarnic la literaturile evoluată și prea abstracte din apus. Deaci și aspectul concret, vigoarea imaginilor, prospețimea inspirației și puterea ei organică la cei mai buni din acești poeți.

O altă observație de ordin general e nivelul înalt la care s'a ridicat poezia română de după războiu și în același timp bogăția ei atât în teme și forme cât și în numărul făuritorilor ei. Dacă s'ar putea compara mișcarea noastră lirică dinainte de războiu cu o câmpie de unde se înalță piscuri singuratice dintre care unul neîntrecut : Eminescu — lirica română contemporană, cu toată strădania zadarnică a unor critici zeloși să ridice cutare sau cutare poet deasupra celorlalți, se prezintă ca un înalt podiș pe care se înscriu, cam la aceeași altitudine, vre-o 10-12 nume caracteristice.

Cu explorarea lor mai amănunțită ne vom ocupa când vom studia — fie chiar sumar — opera fiecărui poet în parte. Ne mulțumim pentru moment cu aceste caracterizări comune și cu aceste lămuriri preliminare, nădăjduind că ele n'au fost de prisos pentru pătrunderea unei poezii a cărei importanță în dezvoltarea culturii române și a graiului strămoșesc scapă încă, din păcate, multora dintre noi.

FRANCOIS VILLON

TRADUS DE

ZOE VERBICEANU

BIOGRAFIE

(Orație funebră)

Sărman sunt de când țin minte,
De viță umilă și sărmană ;
Ai mei nîcicînd să se alinte
N'am pomenit — în spor de hrană ;
Nici la strămoși n'a căzut mană,
Iar peste groapa lor calică
Nu a fost sceptru, nici coroană —
Și nici p'a mea n'o fi, adică ! (c'o fi —
n'am frică !)

BALADA DOAMNELOR DE ODINIOARĂ

Spuneți, spre ce țărni ferice,
Frumuseți strălucitoare
Și-au luat sborul de aice ?
Undeva mai fi-vor oare,
Inimile să 'nfioare :
Flora, vlăstarul roman,
Și Taisa, mândra floare
Dar zăpada celui an ?

Elois, de car'se zice
C'a iubit-o cu ardoare
Abelar cel neferice ?
Dar Doamna necruțătoare
Care puse să omoare
Pe sărmanul Buridan
In a Senei grea vâltoare ?
Dar zăpada celui an ?

Dar suava Beatrice,
Dar acea privighetoare
Blanșa, cu părul de spice,
Berta cu prelungi picioare ?
Și-a mai mândră din fecioare,
Arsă pe rug la Ruan,
Unde-i ,Maică 'Ndurătoare ?
Dar zăpada celui an ?

Principe, un fulg, o floare,
Un chip oacheș sau bălan
Azi e viu și mâine moare —
Ca zăpada celui an.

B A L A D Ă

compusă de Villon, la cererea mamei sale, ca să-i fie rugăciune către Fecioara Maria.

Regină pe pămînt, ca și în cer,
Și peste-a iadului smîrcuri stăpînă,
In rugă prea fierbinte Ție-Ți cer :
— Măcar că's o nevolnică bătrîna —
Cu buna și-atot iertătoare-Ți mîna
Printre aleșii Țăi mă așează,
Că 'n mine Iți port icoana trează
Și'n viața mea de trudă fără spor,
Doar ochiul Țău sfînt îmi luminează...
In astă credință trăesc și-o să mor !

In a Fiului Țău îndurare sper
Că n'o lăsa pe umeri să-mi rămîna
Povara păcatelor grele de fier
Ce le'nmulțim la zi, la săptămîna,

Dovezi de iertarea-I stau la 'ndemână :
Acel Teofil, diacon cu vază,
Ce 'n ghiară de diavol putu să cază,
Isus l-a iertat. Și mie mi-e dor
Să văd că-mi trimite a milei rază..
In astă credință trăesc și-o să mor !

Sărmană, crescută într'un unghier,
Fără de carte, ca o păgână,
Atât am să știu până am să pier :
— Și 'n ochi mereu o să-mi rămână —
Sfârșitul vieții (ce nu se amână)
La schit zugrăvit e, ca toți să-l vază,
Unii ard în iadul fără o rază,
Alții cântă în rai, din harfe și 'n cor.
Ferice de cel care'n Cer înviază...

In astă credință trăesc și-o să mor !
Virgină Marie, prin tine viază.
Isus Nesfârșitul, a cerului Rază.
Lăsând Hău-albastru și fără nor,
La oameni nevrednici veni 'ntr'ajutor.
O jertfă să fie păcatului lor.
Numai El mi-e scut, îmi este pază...
In astă credință trăesc și-o să mor !

BALADA SOARTEI

Soartă m'au numit marii cărturari,
Pe când tu, François, un biet neisprăvit,
Mă tot batjocorești cu vorbe tari.
Pe câți mai buni ca tine nu i-am silit
Să care pietre cu brațul istovit !
Tu te plângi într'una că ești sărac, —
Ți-am dat mulți tovarăși ca să te 'mpac ;
Pe mulți eroi i-am prefăcut în sgură...
Tu ești, pe lângă ei, o stârpitură.
Ascultă-mi sfatul, de nu ești nătărău :
Te potolește, pune-ți frâu la gură,
Fii mulțumit că n'ai ajuns mai rău !

Sunt lucruri ce a fi uitat îmi pari
— Deși fără 'ndoială că le-ai citit —
Despre-acei regi din timpii legendari,
Ca Priam — de ziduri groase ocrotit —
Pe care totuși eu crunt l-am zdrobit.

Dat-am lui Anibal sfârșit mai pe plac ?
In câmpul Cartaginei oasele-i zac.
Pe Iuliu Cezar datu-l-am captură
Acelor senatori care-l pierdură
Si-am ucis pe Pompei, rivalul său.
Te-ar ispiti aceiaș aventură ?
Fii mulțumit că n'ai ajuns mai rău !

Și alții !... câți prea renumiți cezari
Nu i-am răpus cu brațul meu cumplit !
Pe cel mai mare 'ntre cei mari,
Pe Makedon — de nimeni biruit —
Eu l-am lăsat să fie otrăvit
Cu mișelie în al său iatac.
Atâtea crime am făcut și fac !...
Lui Holofern, păgânul din Scriptură,
Eu i-am înfipt cuțitul plin de ură
Al groaznicei Iudit, superb călău.
Vezi, oameni mari ce crunt destin avură ?
Fii mulțumit că n'ai ajuns mai rău !

Și-acum François, umilă creatură,
Ascultă bine și ia învățătură :
De n'ar fi Dumnezeu și glasul Său,
Tărân'ar deveni câți se născură...
Fii mulțumit că n'ai ajuns mai rău !

B A L A D A

Epistolă către prieteni.

Fie-vă, fie-vă milă de mine
Vouă, cel puțin, prietenii mei !
In groapa unde zac eu nu mă țin
Pe iarbă verde, sub umbră de tei.
Voi toți cu toții : fie 'nsurăței,
Sglobii fetițe și dansatoare
Mlădii ca trestii, cu vino 'ncoa,
Cu glasuri vii și ciripitoare,
Nu-l părăsiți pe bietul François !

Flăcăi îndrăsneși, purtând în vine
Sânge năvalnic și poște de lei,
Sprinteni ca cerbii pe culmi senine,
Oameni cu minte sau derbedei
Nu 'ntârziați, că viața o 'nchei !
Voi cântăreți de poezioare

Nu-l slăviți numai după ce moare ,
In temnița-i rece de par'c'ar ploua
Și unde nu intră o rază de soare,
Nu-l părăsiți pe bietul François !

Veniți, vedeți-l deaproape, bine,
Voi mobili scutiți de bir în bani grei,
Ce nu vă pasă de regi și regine,
Ci numai de Cer, de sfinți și de zei,
Aicea postește, — de vrei ori nu vrei —,
Din astă Marți până 'n cea viitoare,
Postește de pâine aromitoare
Nu de curcani — de unde i-ar lua ? —
Cel care doarme pe lut de-a'n picioare...
Nu-l părăsiți pe bietul François !

Prinți cu renume, prieteni, oricine
Mila regală cerșiți pentru mine,
De aici să mă scoată c'o macara.
Și lupii urlă când unul moare,
Sbiar'un țigan, e șatra'n picioare,
Doar voi să-l lăsați pe bietul François !

BALADA SPÂNZURAȚILOR

(Marele epitaf)

Oameni, ce soarbeți a vieții lumină,
Fie-vă de noi milă și 'ndurare,
Că de ne plângeți soarta-ne haină,
Mila Domnului fi-vă-va mai mare.
Noi atârnăm de stâlpi, sus, fiecare
Și carnea ce atât am îmbuibat
O scurmă putregaiul încuibat.
Și clonțul lacom de vultur vânjos ;
Nu râdeți de noi, nu cădeți în păcat,
Rugați pe Domnul să ne fie milos !

Nu aruncați dispreț pe-a noastră vină,
Deși murim prin bună judecare ;
De ăst adevăr toți seama să țină :
Cei cumpătați se întâlnesc arare.
Mai bine, pentru noi, cereți iertare
De la Fecioara Mamă ce-a'ndurat
Să vadă al Fiului piept sângerat ;
Cereți-I să ne-acorde-acest folos
De-a nu intra în iadu 'ntunecat...
Rugați pe Domnul să ne fie milos !

De ploaie ciuruți și de vermină,
Uscați de-a vântului suflare,
Scobiți în stinsa ochilor lumină
De corbi flămânzi ce năvălesc din zare,
Nici când n'avurăm clipe de-alinare :
Purtați de ici-decolo ne'ncetat,
Ca frunzele în vântul clătinat,
In moarte ,ca și'n viață, nu stăm jos.
La nimeni nu dorim ce-am îndurat,
Rugați pe Domnul să ne fie milos !

Isuse, Tu al nostru Impărat,
De-al iadului țărâm înflăcărat
Ne scapă ! și-Ți aduce-vom prinos.
Voi oameni, — (nu glumim de astădat")
Rugați pe Domnul să ne fie milos !

BALADĂ IMPOTRIVA DUȘMANILOR FRANȚEI

Inghită-l balauri cu limbi de foc
Pe care-i înfrunța Iason în cale ;
Să fie preschimbat în dobitoc
Timp de șapte ani din zilele sale ;
Să poarte războaie două decenii
Ca Troia pentru răpirea Elenii ;
Să zacă 'n suferință ca Tantal
Pe țărnul neguros și infernal ;
Mai rău ca Iov să 'ndure chinuri grele,
Să rățăcească mai mult ca Dedal
Acel ce-ar voi răul țării mele !

Ca stârcul bălăcind cu al lui cioc,
Să-i scurme botul în noroi și bale ;
Să tragă jugul în orice loc,
Fie la munte, fie la vale ;
Gol, în pustiu, s'o fie 'n jelenii,
Precum a fost soarta Magdalenii ;
Sau ca Narcis, privind în râu, pe mal,
Să-i piară viața în luciosul val ;
Ca Iuda, coplesit de crime grele,
Să spânzure pe-o cracă de Santal
Acel ce-ar voi răul țării mele !

Pe gât să i se toarne un poloboc
De plumb topit, vre-o zece ocale ;
Să-l sfarme al pietrelor de moară joc
Rupându-i-se oasele agale ;
Să nu se bucure de milostenii
Ca Iona cel supt de gura balenii,
Să nu-l mângâie 'n viață cel mai pal
Surâs din ochiul lui Apolo ideal,
Nici raza limpede a unei stele ;

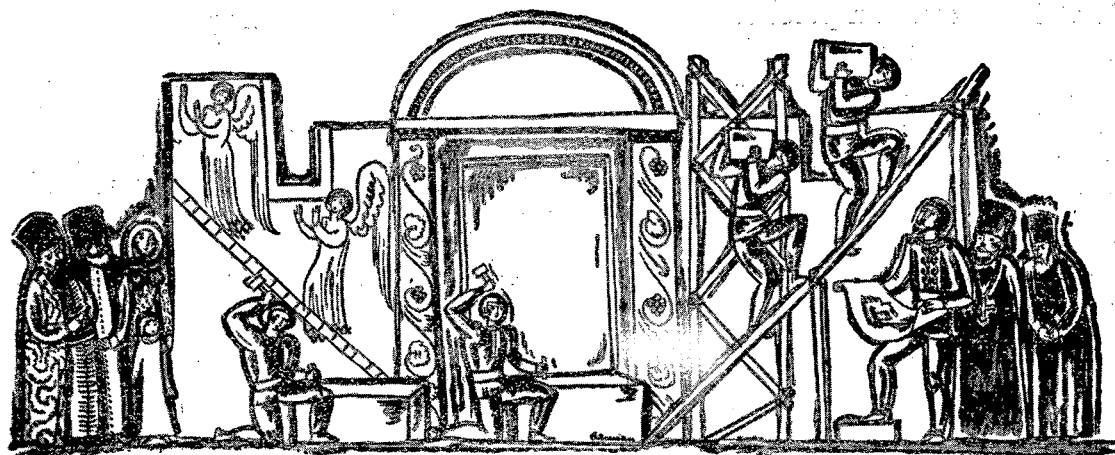
Să moară crunt ca Eliogabal
Cel ce-ar voi răul țării mele !

Să 'ndure suferinți fără egal,
Luat când de un val, când de alt val ,
Să'ntâmpine mereu doar pieze-rele,
Impins de cel mai crud destin fatat,
Cel ce-ar voi răul țării mele !

MICUL EPITAF

Aci în groapă odihnește —
Străpuns de-a dragostei săgeată —
Sărman student ce se numește
François Villon. El niciodată
N'avu o ceapă degerată ;
Și ce avu : pat, scaun, clește,
Tot împărți, orice bucată...
Abea acum doarme regește ! (Amantul trist îl pomeneste).

N E Î N G R O P A T

DE

VICTOR PAPILIAN

Anunțul mortuar era scurt și foarte ciudat redactat :

Doamna General Mitrofan
Aduce la cunoștință moartea soțului ei
Generalul Gheorghe Mitrofan
din infanterie.

Inspectorul citi din nou anunțul. Atât, Nici dată, nici loc de înmormântare, nici măcar consacratele formule de circumstanță : Doamna General Mitrofan are durerea să anunțe pierderea... etc., etc.... Generalul Mitrofan ! In sufletul inspectorului numele ăsta se lovi ca într'un obstacol solid, și apoi răsfrânt, se împrăștie peste granița auzului, în tăcere.

— Ascultă Secărea...

Dintr'odată parcă însăși tăcerea se împrăștie ca o șiroire de ape subțiri până' n ochi și vârful degetelor. Intrase Dimitriu, inspectorul administrativ al regiunii.

— Ascultă, Secărea, liceul din Hotin ne cere reparații...

Inspectorul Secărea nu răspunse. In fiecare zi când omul de serviciu îi aducea ziarul, se înființa și el, prietenul și colegul său de facultate și de învățământ. Ca să-l distragă, după citirea anunțurilor mortuare, căci dela moartea copilului publicată la aceeași pagină și la aceeași rubrică, Secărea căpătase un adevărat tic sufletesc. Incepea cititul ziarului dinapoi înainte.

— A murit generalul Gheorghe Mitrofan... spuse el într'u târziu.

— Ei și?... făcu Dimitriu întinzând actele și caetul de sarcini pe birou.

Inspectorul le răsfoi mecanic.

— Asta a fost cel mai mare dușman al tatii...

Și imediat ,rectificând :

— Sau mai bine zis, cel mai bun prieten....

Dimitriu conchise râzând :

— La început cel mai bun prieten și apoi, cel mai mare dușman... așa se întâmplă:

Apoi schimbând vorba :

— Ce facem cu reparațiile ?

— Lasă-mi dosarul, să-l studiez..

Dimitriu plecă, dar la ușă se întoarse :

— Dă-mi să citesc și eu ziarul.

Rămas singur, gândul inspectorului Secărea se întoarse la copilul mort. Tre-cuse o jumătate de an și nu se putea obișnui cu ideea asta. Era un om tare, tot trecu-tul său îi sta mărturie. Profesor de științe naturale, deci om cu judecata discipli-nată și sentimentul reținut. Meseria de inspector îl făcuse și mai sigur de el. Ce-ar fi fost să se lase dus de interese, ispite, rugăminți sau amenințări ?... Și totuși moartea copilului îi slăbise conturul rigid al sufletului. Il slăbise, sau poate chiar îl slobozise, ca la un bob de sămânță ce începe să germineze. Nu, nu... Moartea asta el n'o putea înțelege. Nici nu-l indigna, nici nu-l revolta — un fenomen doar în firea lucrurilor — și nici nu suferea îndeajuns, ca de pildă nevastă-sa a cărei durere părea fără sfârșit. Dar își simțea copilul străin și asta îl necăjea. Știindu-l mort, îl simțea viu și străin, înafară de suflet, pe aceeași pagină de ziar, la aceeași coloană a anunțurilor mor-tuare. Copilul era parcă neîngropat.

* * *

Plecând acasă la prânz, aceeași senzație stăruia în sufletul său, dar și mai accentuată. Ca o vână de apă subterană, întunecată dar persistentă, își croise drum la vedere gândul cel straniu. Sunt migrene ale sufletului, sunt insomnii ale omului treaz. Răul însă nu era de dată recentă, ci ca o dâră de neliniște se întindea departe, departe, în trecut. Se vedea copil, îmbrăcat în doliu, ducând două buchete mari de flori, pentru amândouă mormintele. Se simțea trist dar fericit, se simțea protejat de cei doi militari, de doi colonei: colonelul Mitrofan și tatăl său, colonelul Secărea. Cât trebuie să fi fost de prieteni, dacă laolaltă mergeau la cimitir — loc unde omul vrea să fie singur — și dacă el ducea flori pentru amândouă mormintele. „Mormântul nostru” era al mamei, mormântul „celălalt” era al nevastei colonelului Mitrofan. Uneori, cu ei era și Dora, fata colonelului Mitrofan.

Inspectorul își surprinde în colțul ochiului, sau poate în colțul sufletului, un fir de lacrimă subțire.

Ciudat fenomen și uitarea...

Dora... Era firesc s'o uite, chiar dacă amintirile copilăriei sunt cele mai bine păstrate. Câteva drumuri la cimitir, și atât... Și iată că azi îi apare ca acum douăzeci și opt de ani, în șorțul dela pension, cu bereta pe cap...

Ciudat fenomen și uitarea...

O simțea mai vie, mai apropiată; surprindea azi, în ochii ei de atunci, o umbră de durere, umbra tuturor copiilor orfani de mamă... și pe frunte o încruntare — poate de necaz — a copiilor oropsiți prin pensioane.

Ciudat fenomen și uitarea... dar fenomen indispensabil memoriei. Ea înlă-tură amănuntele inutile, exagerează caracterele esențiale, stilizează oarecum și scoate la iveală niște chipuri mai purificate, mai adevărate. Dora avea părul blond și bu-clat, ochii albaștri, nasul puțin în vânt și pielea obrazului albă-roșiatică, de pastel englezesc.

Ciudat fenomen și uitarea...

Cum înlănțue întâmplare de întâmplare, parcă pe despărțiri... cum separă înlătură și adună în acest scop, tot balastul timpului trecut...

Se vede într'o zi în cimitir ,mergând înaintea celor doi ofițeri, cu brațele încărcate de flori și aude, ca și atunci, glasul leneș și scârțâit, ca de balama neunsă, al colonelului Mitrofan.

— Vino, Vasile, să ți-l arăt...

Inspectorul parcă se întoarce și acum și vede pe colonelul Mitrofan trăgând de braț pe tatăl său. Il vede și astăzi rânjind. Nu-l poate uita. Era un om mic și slab colonelul Mitrofan, de te miri cum l-au primit în școala militară, cu figura totdeauna schimonosită, ca și cum atunci ar fi terminat să plângă. Avea mustățile blonde ,căzute în jos ca la chinezi, și ochii albaștri spălăciți.

S'au oprit în fața unui mormânt nou zidit, numai în pământ, cu o singură cruce de lemn pe el.

— Vasile, m'am jurat să-i scuiț țărâna... și eu mă țin de jurământ.

Și umflându-și pieptul și-a dat capul pe spate, apoi a hârșit prelung din gâtleej și a aruncat, în arc, un scuițat plin ,chiar în fața crucii de lemn. Dar tot era nemulțămît. Voia parcă să arate că putea și mai mult.

— Fă și tu, Vasile, la fel... că și pe tine te-a persecutat tâlharul, ca și pe mine...

Copilul de atunci întâlnește și azi privirea tatălui său și vede cum tatăl își oprește mișcarea. Azi înțelege tot. Și-a oprit mișcarea, nu din pietate față de cel înmormântat acolo, ci din frică, din superstiție: un copil, un mormânt... Dar și colonelul Mitrofan avea pe Dora și totuși nu se temea.

— Mai persecută, hoțule... mai notează-mă prost dacă poți...

Colonelul Mitrofan judeca pe cel din mormânt. Inspectorul nu-l poate uita. Atâta ură la omul cel mic și caraghios... Azi știe. Nu se războia numai cu mortul, voia să arate și prietenului său cât e de tare.

— Fă ca mine, Vasile...

Și ridicând de jos o bucată de cărămidă a tras cu ea în mormânt. Cărămida s'a înfundat, ca din praștie ,parcă să străbată pământ și sicriu până în inima mortului.

— Hoțule... Tâlharule...

Copilul s'a apropiat binișor de cruce și a citit: Generalul Alexandru Dobrovici... și s'a îngrozit .Toată lumea tremura la numele ăsta. Fusesse spaima diviziei.

* * *

Ajuns acasă inspectorul spuse răstit neveste-șei, ordonând aproape:

— Diseară plec la București.

— Ești chemat la minister ?

— Nu... altă chestie.

Nevasta sa nu insistă. De când cu nenorocirea devenise dur, irascibil și chiar violent. Pentru ce să-i caute pricină ? Doar nu era un om rău, nenorocirea îl înrăise. El își dădu imediat seama că fusese nedrept și căută să repare.

— A murit colonelul Mitrofan.

— Săracul !... Avea nevestă, copii ?...

— Asta a fost prietenul cel mai bun și apoi, dușmanul tatii.

Femeia căută la el nedumirită.

— Cu omul ăsta eu m'am purtat foarte rău...

— Ciudat... Parcă spuneai c'a fost dușmanul tatălui tău ?

Tot mai nelogică devenise vorba inspectorului, tot mai contradictorii sentimentele lui. Fără nicio noimă apărea plecarea lui la București. Și totuși stăruia cu voluptate în această stare turbure.

— Cum îți spun, m'am purtat rău... foarte rău... și a lăsat o fată...

— E profesoară ?

— Nu știu... Dar el a fost dușmanul tatii și eu m'am purtat rău cu dânsul.

Continua să vorbească fără șir. Repeta aceleași cuvinte, stăruia asupra aceleiași idei

— A lăsat o fată...

— E copil ?

Inspectorul zâmbi cu amărăciune

— Desigur, un copil... un copil de vârsta mea însă..

Apoi schimbă vorba :

— Nu mănânc. Am o migrenă teribilă. Trimite-mi o cafea neagră în birou.

* * *

Imposibil de găsit liniște. Amintirile ieșeau la iveală ca din pământ, în asalt de spectre nebune. Ar fi vrut să gonească pe colonelul Mitrofan, acolo în mormânt, și, peste celula creierului cu imaginea lui, să tragă oblonul uitării. Cu neputință. Il vede aplecându-se să ia o cărămidă și apoi, rotind brațul ca să lovească în grămada de pământ, cu sete. Și parcă ar fi vrut să-l scuze.

— Există în orice împrejurare o trebuință de farsă, un exhibiționism caraghios... Mitrofan n'a fost atât de rău. A vrut să sperie, a vrut să impresioneze...

Dar judecata lui, el își dădea bine seama, mergea în unghiu pieziș pe cea a adevărului. Adevărata simțire a lui Mitrofan o putea măsura direct. Doar la această ură participase și tatăl său și chiar el însuși. Parcă și astăzi, cu ochii închiși, își poate umple sufletul cu aceeași otravă ca și atunci. Unde a stat ascunsă durerea care și azi îl muncește, aflând atunci că Mitrofan fusese înaintat general. Aflând dela ordonanță... Groaznică durere să surprinzi pe chipul slugii bucuria înfrângerii stăpânului, când stăpânul ești tu. Fusese înaintat general în locul lui Dobrovici. Și mortul fusese nedreptățit de soartă ,căci, pentru locul lui din vieață, numai doi candidați, amândoi dușmanii lui. Pe urmă, între cei doi prieteni și camarazi de școală, s'a pornit o luptă de exterminare, iar Mitrofan a reușit să obțină locul.

Inspectorul vede pe tatăl său, îmbrăcat civil, umblând tot pe la marginea orașului, ferind să dea ochi cu cunoscuți, prieteni. Pe tatăl său îmbătrânit mult. Hainele civile îmbătrânesc dintr'odată pe un militar și-l umilesc, ca o degradare. Se vede băiat mare, în clasa a opta de liceu într'o zi de primăvară, auzind în grădina publică, din întâmplare — și întâmplarea se înverșunase împotriva lui — pe doi ofițeri, amândoi ofițeri de stat major, vorbind :

— Cum era să-l facă pe Secărea general ?... pe un moș Teacă ?...

— De sigur... războiul bate la ușă și noi avem nevoie de o elită de ofițeri destoinici ca Mitrofan...

Pe adolescent durerea l-a lovit parcă, peste piept, să-l răstoarne, ca o furcă scăpată din car. Adevărul are o tonalitate după care îl recunoști numai decât. Tatăl său, moș Teacă și Mitrofan, ofițer destoinic... Era un adevăr și tocmai dela acest adevăr a pornit ura cea mare dintre cei doi ofițeri, dela acest adevăr trebuia să pornească și

ura copilului .De acum înainte, ura și răzbunarea erau bunuri comune tatălui și fiului.

Și într'o zi l-a văzut pe tatăl său înapoiindu-se din oraș mai sprinten, mai întinerit.

— Fata lui Mitrofan a fugit... Hăue orașul.. A fugit c'un neisprăvit, un comediant de teatru...

Și tânărul a răsuflet odihnit. Fata lui Mitrofan era Dora, Dorinel, cu care se juca de copil, cu care duceau flori la mormintele din cimitir.

Și n'a trecut mult.

— Dumnezeu nu bate cu ciomagul, ci cu fapta...

Tânărul era student acum, venise din București acasă, de vacanță. Nu-l poate uita. Ii tremura un colț al gurii și peste chipul său, devenit buhav și violaceu, se agățase un rânjet lucios de fericire.

— Mitrofan s'a însurat cu bucătăreasa lui, cu Unguroaica Rozalia...

Și tânărul s'a bucurat ca de o răzbunare a sa proprie. Nici n'avea parcă loc în suflet pentru alte uri, își însușise complet ura tatălui său, ca și nenorocirile lui. Mai târziu îl vede întorcându-se trist și umilit dela consiliul de reformă. Soarta îi sta tot împotriva. Reformat din cauză de boală ! Și războiul care bătea la ușă... Așa îi fusese scris. Nici chiar rezervist să nu-și pună steaua de general pe chipiu. Apoi la declararea războiului, câtă durere !

— Mor neîmpăcat... Mitrofan comandă un corp de armată...

Nici despărțirea de singurul copil, nici greutatea campaniei, nici teama că s'ar putea prăpădi pe front... nimic nu-l mișca, nimic nu-l putea sustrage dela singurul său gând : Mitrofan comanda un corp de armată...

Inspectorul plânge și acum cum a plâns și atunci. Ce tragică moarte pentru un militar, moartea de neputincios imobilizat în pat, cu trupul umflat până 'n gât, cu picioarele butuci, mustind parcă apă... cu ochii pierduți între pleoapele umflate și nasul doar o ciosvântă strâmbă între țesuturile buhave. A venit de pe front în permisie de câteva zile. Dezastru mare !.. Inamicul a rupt frontul și acum scoboară către București. Armata e în debandadă, panică în țară. A venit cu permisie dela colonel, a venit să-și ia tatăl și să-l transporte în Moldova. Colonelul lui, un fost ofițer în regimentul colonelului Secărea... Dar bolnavul e un balast de care nimeni n'are timp să se ocupe. Ar încurca drumurile și așa atât de încurcate de armata în retragere. Băiatul e mut de disperare. Ce să facă?... Cum să-l lase inamicului?... Cum să-l transporte ?

— Ce fa-ce Mi-tro-fan ?...

Cu greu, silabisind fiecare cuvânt de răul nădufului, bolnavul a dat drumul ofului său.

— I s'a luat comanda...

Acum rânjetul s'a lămurit. A fost rânjetul de mulțămire a unui muribund. Băiatul a prins sensul.

— I s'a luat comanda, tată...

Afară, în stradă, s'a pornit un vacarm neînchipuit. Artileria e în retragere. Urlă caldarâmii la trecerea tunurilor și a chesoanelor; se clatină geamurile; copitele cailor lovesc împleticit în bolovani. Tipete, înjurături, chiuituri...

— I s'a luat comanda, tată...

Dincolo de vacarmul din stradă, el aude în noapte bubuitul tunurilor ca uruitul mării, și orizontul, din când în când, se luminează de pâlpâitul rachetelor.

— Mi-tro-fan mi-ze-ra...

— I s'a luat comanda, tată...

Și vrând să speculeze situația, continuă :

— Nu-ți amintești, tată.., era însurat c'o Unguroaică... A trădat...

Dar bătrânul încercă să scoată mâna, parcă să refuze, mormăind ceva neînțeleș. Arată că nu primește justificarea.

— Nu... nu...

Băiatul a înțeles numai decât dorul bolnavului. Trădarea era o greșală prea mică, incapacitate îi trebuia. Și atunci a întors

— Ai dreptate, tată... a fost incapabil...

Acum, întreg orașul era un infern. Un Zepelin se arătase la orizont, clopotele sunau alarma, mitralierele începuseră să răpăiască, artileria să tragă. În tot orașul, dintr'odată în întuneric, o singură lumină ardea, la căpătâiul colonelului Secărea.

— Da, tată... să fi fost tu, inamicul nu trecea...

Respirația bolnavului se făcuse tot mai repede, ca și cum ar fi fost să dea într'un hohotit.

— Peste tine n'ar fi trecut inamicul.., dar Mitrofan a fost un incapabil...

Ultimul cuvânt s'a oprit odată cu respirația bolnavului și cu ultimul clopot de alarmă. Totul a intrat în tăcere, în tăcerea de războiu, cu uruit de artilerie și bubuit îndepărtat de tun. Băiatul a rămas nemișcat o clipă, doar o clipă... a încrucișat mâinile mortului pe piept, l-a sărutat pe obraz, apoi a dat toți banii pentru înmormântare, unei vecine ce-l priveghea. Dela ușă s'a mai întors odată, apoi cu voință s'a rupt, a scoborît în stradă și s'a aruncat în primul cheson.

* * *

— Am să te rog ceva...

Intreruperea îl duru, ca și cum i-ar fi aruncat nisip în ochi. În fața lui sta nevastă-sa, iar el avea privirea adaptată pentru alte chipuri și alte vremuri.

— Spuneai că pleci la București...

Mintea lui continua să judece, parcă științific.

Nevastă-sa, de altă parte, era și ea preocupată de îngrijirile ei.

— Aș vrea să fac o pomană...

Dar inspectorul găsisse parcă adevărata înfățișare a noului fenomen și nu vroia să piardă prilejul.

— În mare taină stăm fiecare din noi cu sufletul nostru... Ne dăm seama de el, îl simțim, dar când vrem să privim înăuntru o negură se interpune privirii noastre.

— Vreau să fac o adevărată pomană...

— Bine, foarte bine... aprobă soțul și imediat reluu firul întrerupt al gândirii.

— Și iată că în adâncul uitării, ca în adâncul unui mormânt, iau naștere chipuri mai vii, fiind mai adevărate ca însăși cele care au existat aieva...

Înțelegea că e ceva obscur în ceea ce voia să exprime.

— Ascultă, eu am făcut o faptă urâtă în viața mea...

— Acum firul întrerupt al amintirii se unea cap la cap.

— Ți-am povestit de dușmănia dintre tata și generalul Mitrofan...

— Dumnezeu să-i ierte pe amândoi...

— Dar va trebui să mă ierte și pe mine...

Pentru întâia dată aducea pe Dumnezeu mărturie. El nu era nici ateu, nici credincios, mai curând nu-și punea problema Dumnezeirii.

— Am o sumă de șapte mii de lei, reluă nevastă-sa strânsă din lecțiile mele particulare... voiam să cumpăr copilului o bicicletă... Aș dori acum, s'o dau unui copil... unui copil sărman și necunoscut.

Dar gândul și fapta soției, pentru inspector, erau împrejurări străine, depărtate. În pântecul sufletului său se petrecea o muncă de germinație și de facere, care împingea la iveală ființe vechi sub chip nou, sub chip adevărat.

— Mă găseam la Iași, după pacea dela București... Eram decorat cu Mihai Viteazul... și mai mult decât atât, eram tânăr și sănătos.

— Imi aduc aminte... făcu visătoare nevastă-sa. Era pe vremea dragostei noastre.

— Și într'o zi, mergând să te gălesc pe tine, am întâlnit aproape de Copou, pe generalul Mitrofan... Nu uita, eram decorat, tânăr, și mergeam la o întâlnire de dragoste... iar el era un om îmbătrânit, scos din armată și hulit...

— Da, îmi amintesc... În ziua aceea ai fost superb, plin de avânt și de încredere în tine...

— Când m'a văzut, generalul m'a recunoscut... și a făcut un gest ca și cum ar fi vrut să vină la mine.

— Din ziua aceea am început să te iubesc...

— Iar eu am întors capul cu scârbă... și apoi, nemulțămît l-am privit îndrășnet în față și am scuipat.

— E mult de-atunci...

— Azi îmi dau seama... parc'am scuipat într'un mormânt...

* * *

La București inspectorul și-a început cercetările. Nu-și putuse închipui vreodată că o faptă pierdută undeva, în depărtarea timpului, fie chiar și o greșeală, se deslănțue atâta pasiune și atâta imbold. Cel mult un regret, o ușoară muștrare de conștiință. Cu atât mai mult că de partea lui erau toate justificările, și mai ales cea dintâi dintre toate : tinerețea. Și iată-l, lăsând la Chișinău, casă, familie și ocupațiuni, luând un drum lung și obositor pe timp de toamnă adâncă, fără nici un interes la minister, fără nici un rost în Capitală și chiar fără un scop bine precizat. Era oarecare somnambulism în acțiunea lui, o trebuință de a găsi mormântul dușmanului răposat. Pentru ce ? Parastas ? Iertare ? Rugăciune ?... Absurdități. Doar era indiferent în credință, iar iertarea dela cine s'o dobândească ?... Dela trupul, care încerca prefacerile fatale ale morții ?... sau dela problematicul suflet care, pentru lămurire, ar fi trebuit să înceapă o discuție contradictorie ?...

Și totuși s'a trezit la cimitirul militar, cu un buchet de flori în mână — ca altă dată copil — căutând mormântul generalului Mitrofan. Dar mormântul nu se găsea aici. Atunci a trecut la Belu. Nici aici. A luat o mașină și a alergat la Sfânta Vineri, și apoi la toate cimitirele, chiar și la cele mai obscure din suburbiile capitalei. Imposibil de găsit mormântul fostului său dușman !... S'a întors descurajat la hotel.

— Cât suntem de păcătoși... Am scuipat un om nenorocit și acum vreau să-mi răscumpăr nemernicia cu un buchet de flori...

În oboseala de care era cuprins trup și suflet, totul i se părea zadarnic, prostesc și necinstit. Nevastă-sa știa precis ce voia. Parcă fără sbucium, fără complicații sufletești. O pomană scăpată de tentația oricărui orgoliu, o pomană, la întâmplare, pomană făcută unui copil necunoscut, dintr'o lume necunoscută, din lumea mizeroasă

dela periferia capitalei în care pomana să cadă cu dar de minune, ca în poveștile de Crăciun. Sau această extremă modestie însemna un maximum de orgoliu?... Nu înțelegea nimic.

A doua zi a reînceput cercetările. De data asta odihnit. Oboseala din ziua trecută îl pusese pe drumuri prostește. Doar era ministerul, casa de pensii, comandamentul, și apoi familia : nevasta și fata — nevasta, bucătăreasa unguroaică și fata, cea care fugise în scandalul orașului de provincie, cu un comediant. Amândouă făceau parte din același gând.

Dela comandament a aflat adresa, în Dămăroaia dincolo de linia Constanța, pe o stradă nou tăiată în câmp. Aci însă a dat de alt proprietar. Dar, în sfârșit, a putut afla ceea ce voia.

— Pe general l-a ars la crematoriu. Unguroaica a vândut tot și a plecat la Budapesta.. iar fata e madamă la hotelul Popazu din Obor... Nici n'a venit să-l vadă mort. Trăia în dușmănie cu Unguroaica. Și nici armată nu i-au adus. Știi, în timpul războiului, ăsta a trădat...

Și scuipând :

— Cum dracu să nu trădeze... nevastă-sa era doar Unguroaică...

Inspectorul auzea tot mai depărtat. În tâmplă îi băteau aprig cele dintâi cuvinte :

— Pe general l-a ars la crematoriu...

* * *

Pentru întâia dată intra în straniul edificiu. Un om de serviciu i se puse cu bună voință la dispoziție. Incepu să explice numaidecât, cu termeni științifici, foloasele arderii. Inspectorul încercă o senzație de silă.

— Și aici propagandă... și aici reclamă...

Până să-l ducă în galeria cu urne, omul îl scoborî înadins mai întâi la cuptor. Inspectorul era un om tare, făcuse doar războiul, văzuse tot felul de morți, cum e mai rău, uitați în câmp, înghețați sau desfigurați de putreziciune și, ca orice student vizitase morga și sălile de disecție ale institutului de Anatomie.... dar senzația de acum era cu totul nouă, parcă se abătuse un destin din drumul lui firesc.

— Iată aici, cenușa generalului Mitrofan. Paznicul luă urna de pe etajeră, ca și cum ar fi arătat într'un magazin de antichități, clientului, un obiect de valoare. Inspectorul se cutremură. Fără motiv palpabil. Doar un morman de cenușă. Și totuși toată făptura lui se răzvrătise.

— Inchide, te rog... și pune la loc...

Dădu un bacșiș și porni repede pe scară. La lumina zilei încercă o senzație de ușurare. Voise să găsească un mormânt și nu un fabricat omenesc. Mormânt îi trebuia.

— Asta-i o profanare...

Nu avea nici un argument. Toate datele științei, ale științei însușite de paznic, erau împotriva lui. Dar lui îi trebuia un mormânt pe care să pună flori.

— Pueril, caraghios... Puțin îmi pasă... Mie îmi trebuie mormântul generalului...

Și își aminti de urna funerară.

— Cum o să-mi dovedească mie că cenușa asta a fost mâna care a tras cu piatra în mormântul dușmanului său... și chipul pe care eu l-am scuipat ?..

Era într'o stare de exaltare cum niciodată nu fusese.

— Arderea asta e mai gălăgioasă decât o paradă mortuară... și exhibiția unei urne funerare e indecentă.. Ce prostie să meditezi asupra zădărniceii vieții...

Și dintrodată în sufletul său se rupse o imagine duiosă.

— Mormântul e o cerere firească a vieții... Mormântul simplu.. fără cavou, fără mausoleu, fără ornamente.., mormântul simplu... un morman de țărână cu o cruce de lemn...

Și parcă toată gândirea lui de om indiferent se rezolvă în această imagine.

— Mormântul e o fereastră prin care sufletul privește de-a-dreptul în marea taină...

* * *

Hotel Popazu era o rămășiță a timpurilor dinainte de războiu, pe o mahala a Oborului, un soiu de han cu curtea largă pentru vite, care și trăsuri, și în curte o casă cu odăile înșirate una după cealaltă. Catul de sus avea un balcon de lemn, la care se urca printr'o scară tot de lemn; odăile de jos dădeau de-a-dreptul în curte.

Inspectorul chemă pe un băiat de prăvălie, parcă tot o rămășiță a timpului, slab, îmbătrânit de timpuriu, cu părul sbârlit și fața sbârcită.

— Aș vrea să vorbesc...

Și se opri. Nu știa cum să-i zică. Apoi găsi cuvântul potrivit.

— Aș vrea să vorbesc cu madama.

— Cu care?... Cu cea de jos sau cu cea de sus?

Era fonf și vorbind parcă idioția lui se arăta mai mare.

— Cu una care se numește Dora.

— Dora?... făcu fonful. N'avem niciuna...

Inspectorul rămase desorientat. Iși închipuise el că va fi greu, dar greutățile el le socotea de altă natură. Iată că n'o găsea. Parcă era un făcut. Și totuși nu voia să dea înapoi. Se încăpățâna pe această cale. Parcă cenușa din crematoriu îl obliga și mai mult.

— Madamo... madamo...

Peste balustrada de lemn apăru un trup de femeie. Inspectorul o recunoscuse numai decât, era aidoma generalului Mitrofan. Acelaș chip simiesc, acelaș ten uscat și gălbui ca foaia de tutun.

— Doamnă... făcu el încurcat. Madamo, aș vrea să-ți vorbesc...

— Vino sus... spunea ea răstit.

Inspectorul urcă scara.

— Vrei o cameră?

— Nu... Altoeva.... adică, da...

Ea clipi șiret dintr'un ochiu. Până și acest gest era moștenit dela tatăl său.

— Ai o întâlnire?..

El răspunse zâmbitor. La asta nu se aștepta. Madama îl conduse într'o cameră. Era o cameră de han, cu pat de fier, noptieră de tablă și lavoar cu lighean.

— Uite, ce este...

Și deodată deveni hotărât.

— Nu ești dumneata Dora... Dora, fata generalului Mitrofan?..

Pe chipul ei apăru o umbră de spaimă. Apoi se încruntă. Incruntarea îi prii. I. întoarse parcă chipul în trecut, în copilărie. Ochii ei ca de leșie, decolorați de timp și de mizerie. deveniră din nou azurii și nasul căta, ca și altă dată, impertinent în vânt.

— Ei si?... Ce ești dela poliție?

Inspectorului dintrodată i se făcu o milă nespusă. Femeile de aci trăiau în veșnică amenințare și speculă a poliției.

— Nu, nu... Uite ce e... eu am cunoscut pe tatăl dumitale...
Atunci femeia începu să blesteme :
— N'ar avea parte pe lumea cealaltă.
— Taci... o opri inspectorul
— Cum să tac ?... Vezi cum am ajuns de răul lui... A lăsat toată averea Unguroaicei... și eu slujesc ca o servitoare...

Inspectorului i se deschise parcă o mare perspectivă. Să-i vie într'ajutor, să se ocupe de ea dela distanță, să facă o operă de binefacere, cinstită autentic, așa cum dorea nevastă-sa acasă cu copilul. La urma urmei, și femeia asta desmățată, tot un copil era...

— Eu am făcut războiul cu tatăl dumitale.. minți el.

— L-ai cunoscut ?

Pe chipul ei apăru acum o pară de mândrie. Parcă titlul tatălui său, poziția lui socială o scotea acum din păcătoșia clipei.

— Poate nu era atât de al dracului... dar Unguroaica... Unguroaica... n'ar mai avea parte de lumina ochilor...

Blestem trivial, ca la Obor.

— Că l-a ars și a plecat în țara ei, cu banii mamei și ai mei.

— Așa e... Ce gust să-l ardă și să nu-l înmormânteze creștinește ?..

— De-al dracului...

Femeia începu să râdă. Era groaznică. Rânjetul aidoma al generalului Mitrofan și glasul, scârțitului de balama neunsă.

— Ea a vrut ?

— Ași !... El... el..

Acum schimbase firul vorbei, din nou se repezise împotriva tatălui său.

— De-al dracului ce era.. Mereu spunea : pe mine să mă ardeți, să nu vină dușmanii să scuipe pe mormânt, sau să tragă cu un bolovan... Mai ales se temea de unul Secărea, băiatul unui mare dușman...

Inspectorului i se făcu inima cât o gămălie de ac. Ce grozave împerecheri de gânduri și de fapte în sufletul unui om !

— Uite ce e... eu, cum ți-am spus, am servit în aceeași divizie cu el... și venind la București i-am căutat mormântul... dar în loc de mormânt am găsit o lădiță cu cenușă....

Și devenind cinstit în toată simțirea lui :

— N'ai vrea să-l înmormântezi ?

— N'auzi ?... Se temea... Să vină Secărea și să scuipe pe mormânt ?...

Niciodată n'ar fi crezut inspectorul Secărea că faptele se pot urmări cu atâta precizie și că între greșală și pedeapsă să fie atâta înlănțuire. Găsea la ființa asta păcătoasă o umbră de conștiință filială.

— Eu zic să-l înmormântăm... De Secărea n'avea nicio teamă... El a murit de mult.

— A murit ?

— Da, a murit de mult... la Iași, tânăr fiind... mergând spre Copou, la o întâlnire de dragoste...

— L-a pedepsit Dumnezeu.

— L-a pedepsit....

Inspectorul se ridică.

— Ne-am înțeles... Eu n'am liniște să-l știu acolo, la crematoriu, în văzul tuturor ca într'un galantar... Il înmormântez eu... să aibă un mormânt...

Și dintrodată, toată turburarea lui se rezolvă în aceeași simplă îndatorire.

— Să aibă un mormânt...

— E scump.

— Plătesc eu.

Și își aminti de banii pe care-i avea în buzunar. Unui copil... îi spusese nevastă-sa. O pomană adevărată.

— Să vezi ce s'a întâmplat... Generalul, tatăl dumnitale, mi-a împrumutat în timpul războiului șapte mii de lei...

— Ți-a împrumutat ?...

— Da... și eu nu l-am mai întâlnit ca să-i plătesc... Eu nu pot ține la mine banii ăștia... Ar însemna să-i fur. Ți-i dau dumnitale ca moștenire...

Ea rămase aiurită. Așa ceva nu se putea închipui în lumea ei.

— Atunci, peste două săptămâni, viu din nou să-l înmormântăm...

Femeia, cu repeziciunea instinctului, pricepu numaidecât tot folosul pe care-l putea trage după urma nebunului ăștia.

— Da, să-l înmormântăm creștinește... că tot a fost el om bun și ne-a iubit... numai Unguroaica... Unguroaica a fost de vină...

— Vin peste două săptămâni.

— Și poate îmi găsești alt serviciu...

Devenind tainică :

— Dumneata ești dela poliție ,nu-i așa ?

Inspectorul nu răspunse.

— Sunt o mulțime de femei în serviciu la poliția secretă.

— Vorbim noi când ne mai întâlnim...

Inspectorul plecă îndurerat, dar fericit totuși. Peste două săptămâni va fi pe urma unui car mortuar, alături de Dora, de fetița copilăriei lui, ducând o urnă funerară într'un mormânt. Toată frământarea lui găsise parcă o rezolvare.

— Un mormânt...

Își aminti de mormântul copilului său, de la Chișinău, unde nevastă-sa voia să construiască un cavou.

— Nu, nu...

Un adevărat mormânt să fie, fără cavou, fără ornamente de prost gust, un mormânt de țărână neagră, cu o cruce simplă.

— Un mormânt va să fie simplu, ca o fereastră...

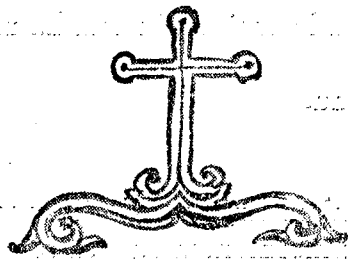
Mai avusese odată imaginea asta.

— Da... simplu ca o fereastră...

Și ca în extaz continuă :

— Mormântul e o fereastră prin care sufletul privește de-a-dreptul marea taină...

Și în clipa aceea își simți copilul cu adevărat înmormântat.

P O E S I I

DE

TRAIAN CHELARIU

O NOUĂ TOAMNĂ CADE

O nouă toamnă cade pe creștete și bălți,
păinjenind cu neguri câmpiile umile,
prin rariști o'ntârzie doar cerbii cei mai svelți
și stolurile'n zborul lor povârnit pe zile.

Și tu ai fost în vară, semeț ca un catarg,
plutindu-ți darul aprig de-a stăpâni climate —
și-acum ți-adie'n pânze, din luminișu-i larg,
vânt lin, cu reculegeri și bucurii brumate.

Cum vezi, numai risipă, lăuntricul destin
mijind de sub înfrângeri ca un apus de soare,
cu fiecare trudă ți-i dorul mai puțin
și, ciurdă amuțită, -ți zac umbrele'n pridvoare.

Și totuși, potolire mai dulce n'a știut
nicicând icoana clară ce te-a urmat prin vreme, —
ți-i gândul alăută cu cântec surd și slut,
iar cântecul o luntre prea plină de poeme.

CULME-A MUNTELUI TĂCUT

Culme-a muntelui tăcut
lasă turmele să-mi mut
până'n preajma văilor
la stâna dulăilor —

căci se cerne de sub zodii
promoroaca dalbă-a serii,
cerul din grădini cu rodii
scutură podoaba verii.

Trecători însingurate
schimbă cumpăna tăriei,
vremuiră' negurate
zilele Sântămăriei.

Și desleagă-mi turmele
ca să-și uite urmele,
roua păscătorilor
până'n ceasul florilor —

căci îmi sunt negrăitoare,
nu pot spune cât le doare
țarcul strâmt al satului
durerea iernatului.

CÂNTEC ALB

Ziua se'nclină'n
ape de-apus,
dar de lumină'n
deget mi-ai pus.

Dar de lumină —
crin și inel,
albă albină
luce pe el.

Albă, ușoară
brumă de jar
îmi înfășoară
gândul hoinar.

Peste vâlcele,
peste trecut,
albe muncele —
anii-au tăcut.

BURGHEZUL IN LUMEA MODERNĂ

DE
NICOLAE ROȘU

Ridicat în slăvile amețitoare ale cerului, până a face din el un tip de esență divină și eternă, sau scoborît în mocirla celor mai meschine patimi, burghezul a navigat pe întinsa arie a umanității cu o iuțeală de meteor, și a căzut de cele mai multe ori amețit de o neînvingătoare vulgaritate. Providența a turnat în sângele acestui produs social felurite licori bolnăvicioase, așa încât, morala lui a început să pervertască moravurile, convingerile să i se înnoade stăruiitor pe registre comerciale, ideile să devie aperitive pentru o digestie prelungită și obositoare, și astfel, să-și croiască o concepție de viață tihnită dar tentaculară, eroică în absurdul mizantropiei, cu naivități de Mamamuki și orgolii de pasăre domestică.

S'a putut vedea un istoric destul de mare, apărând burghezia pe motive de bun simț, și un sociolog aplicându-i forcepsul marxismului, pentru a scoate parodia bunului trai și a o face dinamică dincolo de țară și de veac. Un țigan nomad care-și fumează mucusul de țigară până când își arde degetele, nu se deosebește cu nimic de acești rumegători de idei. Pentru surzenia unei clase sociale, incapabilă să asculte și să priceapă o formă de stil, perorația lor este deadreptul inutilă.

Intre negustorul ambulant care vinde o pereche de ciorapi de două culori, dar prin înșelătorie ajunge capitalist, și intelectualul comod, așezat în puful câtorva dicționare, nu există nici o deosebire. De ce oare această capacitate de indignare care plutește în absurdul unei desgustătoare neputințe? Pentru toate categoriile sociale, burghezul este așa cum îl descrie Carton de Wiart: „Pentru servitor, burghezul este patronul, prea fericit când nu este o maimuță. Pentru militarul profesionist, burghezul este un țivil. pentru artist și pentru poet, burghezul este filistinul, băcanul, neghiobul greoi și grosolan, care nu se pricepe la nimic, dar care, prin voia lui Dumnezeu, cumpără câteodată. Pentru muncitor, și mai cu seamă când este vorba de muncitorul socialist sau comunist, cuvântul burghez are un sens peste măsură de pejorativ. Este aproape ultimul termen al insultei. În vocabularul polemicii, burghezul devine sinonim cu capitalist, hrăpăreț, exploatare”.

Totuși burghezul, răsărit din parvenitism, are simțul fastuosului, cultivă superficialitatea și își lustruește năravurile domestice pierdute în adulter, gelozie și mezalianță.

Pe rând batjocorită sau ridicată în slăvi, burghezia și-a prelungit viața, con-

dusă parcă de o providență divină. În realitate însă, destinul burgheziei este în funcție de situația ei privilegiată și intermediară : orașul. În toate timpurile orașul a fost un loc de concentrare și de schimb. În orașe se adunau mărfurile și tot acolo se târguia schimbul; în orașe negustorii și meseriașii aveau nevoie de o anumită *libertate* a muncii și a relațiilor, și din această pricină, primele corporațiuni de burghezi, fie negustori, fie meseriași, se foloseau de o *autonomie* pe care nu o aveau ceilalți oameni. Dacă libertatea socială s'a născut undeva, în spirit de lege și de drept, locul cel mai potrivit a fost orașul. În orașe au încolțit și s'au dezvoltat *ideile*, și tot ele au fost acelea care au dat impulsul vieții conștiente și dinamice. Dacă s'ar face vreodată o cercetare temeinică a adunărilor, cărciumelor și cafenelelor orășenești, s'ar vedea că din acest mediu au izbucnit atâtea entuziasme, s'au luat nenumărate inițiative, și acolo unde se aprinde mintea printr'un contact cât mai strâns între oameni se arată și acțiunea.

Singurele fenomene revoluționare valabile în istoria universală, revoluția franceză și cea rusă, care au schimbat fața unei mari părți a lumii, nu ar fi fost posibile fără o temeinică viață burgheză.

Burghezul însuși este un tip uman, specific, o rasă socială, cu o biologie proprie. Dar nici un demon nu este mai înfiorător decât acela al buneii stări materiale, și nimic nu este mai artificial decât aparatul mental al omului care recepționează reacțiunile acestui confort și le transformă în stări de spirit, dogmatizându-le după canoane etice inviolabile. Un om slab și placid, care încearcă să stingă incendiile cu un burete, un om care se contrazice frecvent pentru că nu are nici o idee a lui, ci prea multe împrumutate dela alții, este întotdeauna un perfect burghez.

Toată literatura burgheză, în care francezii bat recordul, este plină de astfel de tipuri. Minimă rezistență vitală în fața tragediei, — genul preferit fiind melodrama și farsa, eternul burghez este un amestec hibrid de romantism degenerat și de poftă vulgare pe jumătate realizate. Burghezul nu va fi niciodată un Robinson Crusoe, nici un Werther sau un Don Quijote, el se identifică pe rând în Monsieur Jurdain, cultivând seriozitatea ridicolului și ingenuitatea egoismului, în Joseph Proudhomme cu favoriți, gușă, burtă și papuci, exteriorizând o suficiență magistrală, în Charles Bovary, vulgarul spirit de suburbie, încoronat și mediocru, în Conu Leonida republicanul care din „fandacșie cade în ipohondrie“, și așa mai departe până în zona de aur a capitalismului când apar antropofagii de specia lui Sir Basil Zaharof, Krueger și Sir Deterding... Aceștia sunt oamenii unui destin prodigios, căci odată morți, în locul lor vin alții, cu alte nume, dar cu aceleași obiceiuri și aceiași psihologie.

Burghezul este antipodul lui Don Quijote, nu Sancho Panza. „Sanson Carrasco, simbol veșnic viu al micei burghezii semi-instruite, vrăjmașa oricărei cutezanțe, adevărata contra atitudine și adevăratul asasin al sufletului și trupului nemuritorului Don Quijote. El, nu Sancho reprezintă contradicția și desmințirea valorosului și nefericitului căutător de aventuri; și toți nebunii, toți idealistii, toți eroii, toți martirii lumii trebuie să urască în numele lui Sanson Carrasco pe cei care ridică barierele prudenței înaintea avânturilor visării și a geniului”¹⁾.

Nimeni nu a justificat dreptul la viață burgheziei mai mult decât socialismul, și totuși socialismul i-a pregătit funeralii universale. Dintr'o necesitate de a fi, socialismul a justificat imperativul unei nimiciri totale și definitive. Burghezia la rândul ei a inventat cea mai teribilă armă de luptă împotriva ei înșiși: *democrația*.

1) v. Giovanni Papini: „*Stroncature*”: pag. 301.

Burghezia a creat condiția de a fi a intelectualului anarhic, pentru ca acesta la rândul lui să promoveze ideile de dezagregare a lumii. Pe bălegarul burgheziei decedente a crescut socialismul. „Le bonhomme Lenine”, după cum îl botează Curzio Malaparte, a dat burgheziei cea mai aprigă lovitură, după ce mai înainte burghezia inventase revoluția franceză, cauză și punct de plecare a ruinerii claselor mijlocii. Tot ea a transformat biserica în loc de întâlniri amoroase și de spoliațiune a celor bigoți. Credința religioasă a burgheziei înseamnă superstiție, mătăanii și acatiste. Micul burghez se roagă lui Dumnezeu ca să-i reușească afacerile comerciale, ca să-și mărite fata sau să-i moară vecinul.

Bor-ghe-se, „iată cele trei silabe eterne cu care e format numele celui de numit, al celui de neprivit, al celui de neapropiat, al celui ce infectează orice, al celui ce înciumează totul, al absolutei bestii triumfătoare, al neînduratului dușman exterminator al celui ce este.

„El (acest înspăimântător Leviatan al băligarelor) a scos coroana regilor, a batjocorit preoți, a mecanizat luptători, a falsificat pe eroi, a corupt pe judecători, a reînviat sclavismul, a dezonorat libertatea, a înlocuit soarele cu lumina electrică, peste clopotniși a făcut case, peste sfinți bancheri, peste poeți șoferi, peste catedrale a întins conductele latrinelor sale; burghezia a înlocuit biserica cu cinematograful, familia cu bordelul, mama cu patroana de bordel, soția cu cocota, fecioara cu „domnișoara”, meseriașul cu proletarul, palatul cu „vila”, mănăstirea cu cazarma, sfânta împărtășanie cu cecul, Evanghelia cu cartea de bucate.

„El este Dumnezeu dela pălărie până la bulendre, pontificul minciunii, Monarhul salamilor, Dictatorul benzinei, Profesorul mârșăviei, Doctorul blestemelor, Astronomul bacilului, Persecutorul săracului, Profanatorul copilăriei, Poetul indigestiei, Avocatul Dracului, Ingerul aeroplanului, Filosoful intestinului, Inginerul Infernului.

„Șiret și imbecil, îndrăzneț și laș, parfumat și murdar, ipocrit și cinic, stăpân și slugă, necredincios și superstițios, sângheros și sentimental, zburător și patruped, a invadat, infectat, a îndobitocit și diformat întregul pământ.

„Revoluția franceză este una din evacuările sale hemoroidale; războiul european este un sacrificiu sângheros ce a vrut să și-l ofere singur; revoluția rusă, cu toate că o refuză, este una din ultimele măcelării ce a deschis.

„Liberalismul, anti-clericalismul, sunt tot atâtea depozite ale sale, de culoare diferită, dar de aceeași puturoșenie.

„Aristocrația și plebea au fost înghițite de El.

„Totul prăbușindu-se în nemăsurata sa burtă, se desface și putrezește.

„El, cucerind întregul pământ, nu mai este cu puțință să-l stârpești, cu mijloace omenești.

„Dar când fumul infect al mârșăviei sale va începe să asfixieze Ierarhiile Ingeresti, atunci Christos va coborî din nou; și numai atunci acel monstru fără nume în dragoste, înlănțuit lasciv pe cele două emisfere, va fi prăbușit în prăpastia care, cu toate că îl așteaptă de două secole, se va retrage îngrozită!“²⁾

Iată o icoană fidelă a burgheziei, zugrăvită în stilul vehement al unui pamphletar. Pe hâda înfățișare psihologică se suprapune expresia tare, o crâncenă critică a civilizației moderne, care rămâne, pe deasupra ori cărei considerațiuni științifice, o creație a burgheziei. Nici Leon Battista Alberti, nici Ch. Normand, care a adunat un bogat material, nici Werner Sombart nu au văzut altfel întruchiparea modernă a spiritului burghez.

2) v. Giovanni Papini, Domenico Giuliotti: „Dizionario dell'omo salvatico”, vol. I, pag. 473—474.

Burghezia, clasă socială de prodigioase virtualități, a degenerat din pricina a trei factori fundamentali care au devenit indispensabili lumii moderne : *ateismul materialismul și liberalismul*.

Fire luciferică, burghezul trăește mai mult în frica infernului decât în dorința unei fericiri veșnice pe lumea cealaltă. Pe el nu-l interesează prea mult binele ce ar decurge din acțiunea lui morală, bazată pe credința creștină, cât mai mult, dintr'un spirit de comoditate sufletească, se îngrozește de chinurile iadului. Sunt foarte mulți burgheji, ca și oamenii simpli de jos, care frecventează regulat biserica, plătind obolul săptămânal preotului, respectând liturghia și întregul ceremonial, dar care nu înțeleg nimic nici din învățătura suverană a Evangheliei, și nici din rosturile morale ale tălmăcirilor religioase. Ori, este un adevăr elementar pentru toată lumea, că credința nu se traduce nici prin gesturi stereotipe, nici prin cuvinte papagalizate după un anumit tipic bisericesc. Cu atât mai puțin printr'o viziune materială a lui Dumnezeu. Rangul social, cultura, sau mai bine zis semi- cultura, conveniențele sau mai bine libertatea alegerii, toate aceste cauze structurează specificul mentalității burgheze. „Burghezul luminat a știut să pună o anumită distanță între el și cer”, pe câtă vreme „poporul crede în prezența reală a obiectelor credinței sale”³⁾.

Burghezia modernă n'are un Dumnezeu, și nici nu l-a putut pierde.

Raționamentul acestei necredințe este simplu, banal, școlăresc, format din negațiuni de ordin practic, pornind dela non-existențe organice pentru a ajunge la considerațiuni de ordin abstract și filosofic, care sunt *dincoace* de credința religioasă. Această necredință nu este un accident, ci o stare de fapt ,o stare implicată structurii sale sufletești și sociale. „Burghezul, pentru a se afirma, are nevoie așa dar să se facă necredincios ; lipsa de credință de care îl acuză predicatorii face parte din conștiința lui de clasă”.⁴⁾

Susținătorii spiritului religios popular sunt de părere că pentru burghez a „crede ar însemna pentru el să se vadă confundat în această masă anonimă, în acest „popor de jos”, de care el vrea cu tot dinadinsul să se deosebească. Astfel incredulitatea se confundă cu ideia de burghez, ea a devenit într'o largă măsură caracteristica distinctivă a unei clase”.⁵⁾ Necredința nu este un fapt individual ci social, impus și coordonat de solidaritatea de clasă, de cultura și educația pe care o primește. Individual burghezul poate fi credincios, prin convertire, printr'un determinism etic de ordin abstract, dar oricum ar deveni credincios, indiferent de procedeu, atitudinea lui este personală și bazată pe alte criterii decât acelea ale grupului social.

Werner Sombart crede că, în măsura în care spiritul economic al burgheziei presupune un „mecanism psihic specific”, catolicismul l-a influențat considerabil. Thomas din Aquino, — apreciat la înălțimea unui Dante sau a lui Michel Angelo, — a infuzat culturii burgheze principiile de viață, așa încât Werner Sombart plecând dela o analiză teoretică în care constată că „raționalismul economic n'ar fi dobândit niciodată rigiditatea și n'ar fi suferit interiorizarea pe care i-o cunoaștem, fără ajutorul unui sistem de reguli raționale, desăvârșit în toate amănuntele sale și sprijinindu-se pe autoritatea supremă a bisericii”, — își revizuește el însuși opinia anterioară, primind punctul de vedere al lui Franz Keller, pentru a ajunge la concluzia practică, că ideile scolastice asupra bogăției au înlesnit dezvoltarea spiritului capitalist deoarece, și aici intervine un corectiv, „doctrina morală a bisericii

3) v. B. Groethuysen: „Origines de l'esprit bourgeois en France”. Ed. N. R. F. 1927, pag. 21—22.

4) Loc. cit. pag. 28.

5) Loc. cit. pag. 32.

își propunea mai puțin să limiteze direct gradul de bogăție ci dimpotrivă să acționeze asupra orientării morale a întreprinzătorului capitalist“. 6).

Dar nu mai puțin, împotriva cămătarului de profesiune, „acest dușman de moarte al oricărui spirit de întreprindere“, scolastica s'a ridicat cu vehemență, tocmai pentru motivul că avariția, influențată de cămătărie, duce la lipsă de activitate și la lene. Protestantismul, și mai cu seamă puritanismul se alătură psihologiei micului negustor, fără riscuri și îndrăzneală în afaceri, pe care îl încurajează fără însă a-l susține necondiționat.

Noi vedem totuși, în puritanismul anglo-saxon, și în pragmatismul american, tocmai filosofia utilitaristă a vieții care exclude orice contact cu speculațiile dezinteresate, oferind vieții burgheze o concepție filosofică copiată după obiceiurile și așezarea ei economică.

Pentru unii teologi, munca a fost impusă omului de Dumnezeu, ca o necesitate morală, ca un drept fiziologic al său. Isus Christos, spun ei, a fost meseriaș, a „muncit în tăcere“, justificând prin aceasta nevoia de a-și câștiga existența după un procedeu care este din lumea de dincoace. Oamenii care-l înconjurau și ei erau muncitori, pescari, agricultori, etc... și Christos consideră munca lor în această esență ca ceva foarte natural, și necesar totodată, înăscut în firea lucrurilor. În vremea aceia însă se putea trăi și altfel, adică se putea trăi fără să muncești, și acest fel de viață nu era cu nimic de desprețuit. Și acesta era natural, și tot Dumnezeu avusese grijă ca omul să poată trăi.

Dacă ne reîntoarcem însă la Adam și Eva, atunci munca apare ca o pedeapsă a lui Dumnezeu. Fiind păcătoși trebuie să muncim, iată pedeapsa lui Dumnezeu. Asupra acestui punct de vedere teologii sunt de perfect acord. Totuși biserica, mai cu seamă cea ortodoxă, condamnă pe cei bogați și binecuvintează pe cei săraci. *Bigotul*, oricum ar fi făcut averea, își însușește o morală personală, un drept al său de a avea criterii de judecată după puterea banului. Săracul dimpotrivă, chiar când este vinovat de starea sărăciei sale, el suferă din această pricină, este umilit, flămând, resemnat și condamnat.

Între cele două extreme se situează morală burgheză. Burghezul muncește ca să câștige mult și să trăiască meschin. Câștigul și traiul lipsit de griji sunt pentru el virtuțile esențiale ale vieții.

Situația burghezului, iată un subiect de dezbateră pentru teologii din toate timpurile. „A te îmbogăți printr'o lungă economie și printr'o muncă tenace, iată vechiul drum pe care îl urmam în simplitatea primelor secole: dar în vremea noastră am descoperit drumuri prescurtate și mai comode. A fi într'o comisiune, a da un aviz, a face parte dintr'un partid... Iată cum... în puțini ani, în puține luni, te găsești ca și transfigurat, și din praful în care scurmi te poți ridica până în vârf... Căci este de neînțeles, — spune mai departe Bourdaloue, — ca din profituri și lefuri fixe să ajungi la venituri asemănătoare cu acelea de care am vorbit mai sus“. 7). Biserica așa dar condamnă nu numai procedeu în sine al acestei îmbogățiri rapide și parazitare, — plecând în judecata acestor lucruri dela o teorie economică a producției, — dar condamnă și urmările acestei îmbogățiri, de oarece bogatul renunță la cinste, sfidează mila, n'are simțul umanității, persecută săracul etc...

Dacă totul este mai dinainte prevăzut, dacă fiecare situațiune socială corespunde unei predestinări, atunci în virtutea acestei necesități, în societate tre-

6) Werner Sombart: „*Le bourgeois*“. Ed. franceză, Payot, 1926, pag. 289—299.

7) Bourdaloue: „*Sermon sur les Richesses*“, cit. de B. Groethuysen, pag. 228.

buc să existe burghezi și lucrători, oameni săraci și oameni bogați, în această diversitate de funcții fiecare având convingerea că îndeplinește un rol care nu anulează și nici nu contrazice morala religioasă. Bourdaloue și Massillon confirmă această atitudine arătând că omul în societate trebuie să se subordoneze ordinei care există, și să-și îndeplinească datoria către Dumnezeu din poziția și din starea în care se află, indiferent dacă este bogat sau sărac, inteligent sau prost.

„Sunt două feluri de măriri, — spune Bourdaloue, — unele pe care Dumnezeu le-a stabilit în lume, și altele care se ridică prin ele înșile, unele sunt create de providență, celelalte sunt socotite ca și cum ar fi produse de ambiția omenească”.⁸⁾ Această mărire pe care omul și-o face singur, cucerind puterea banului, împotriva providenței și împotriva lui Dumnezeu, dorind ca el însuși „să se așeze în locul lui Dumnezeu”, „printr’o perpetuă sfidare a bisericii”, este condamnată de biserică, este înafară de ea, înafară de ordinea dumnezeiască a lumii.

Ajungem astfel la constatarea că între biserică și marea burghezie sunt baragii de netrecut, sunt inadvertențe și conflicte de esențe morale, unele eliminând pe celelalte. Biserica nu condamnă pe omul bogat, sau pe acel care prin muncă și prin economie agonisește averea de care dispune, ci condamnă pe hrăpareț, pe sgârcit, care prin fraudă, minciună și camătă, printr’o dorință neînfrânată de câștig ajunge să adune averi și să le folosească mai departe tot în acest scop. La originea acestui conflict se află concepția morală a câștigării și folosirii banului. Marilor burghezi, fie ei industriași, bancheri sau negustori, „biserica nu numai că nu le dă binecuvântarea, pe care o acordă celorlalte profesii, regi sau cerșetori, seniori feudali sau burghezi trăind dintr’un mic comerț, dar îi condamnă dinainte și nici nu vrea să-i cunoască”.⁹⁾ Pentru aceștia nu există decât o singură scăpare: să părăsească profesiunea pe care o exercită și să împartă banii aceluia de unde i-au luat.

Biserica prin urmare este și împotriva luptei de clasă care ar decurge fie din supremația banului, fie din nevoia de bani a celor săraci. Ea condamnă pe cei bogați, dar nu justifică lupta socială și organizarea politică a celor săraci.

8) Loc. cit. pag. 284.

9) Id. pag. 270.

P O E S I I

DE

DUMITRU IOAN ALBOTA

P S A L M

Doamne, lumina Ta pe câmpuri a rodit
In holde, spice galbene și grele,
In care, razele de soare și-au unit
Aurul lor, cu razele de stele.

Grădinile Ți-au dăruit, mereu, mireasmă,
Din florile cu reci potire înstelate.
Spre zări, toți pomii, Ți-au făcut catapeteasmă
Cu crengile, de rod și-azur împovărate.

FLORILE DIN MUNTE

Singurătatea florilor din munte,
Și visul lor, ce pași le-au turburat ?
Spre ele nu se pleacă nici o frunte,
Și nici un suflet trist n'au mângâiat.

Când la sfârșitul nopților, primesc
Lumina zorilor pe fragede petale,
In rouă, sau în lacrimă de înger, cresc,
Acolo, unde nu ajungi pe nici o cale.

Aceste flori, care târziu, sub cer
Se sting pe stânci, departe de izvoare,
Sunt, poate, candelile visului, ce pier
Pe înălțimi, sub stele și sub soare.

POEM ROMANTIC

Din veacul depărtat, ce trist ecou
Ajunge până 'n visurile mele ?
Ce cântec, ce chemare de erou
Își prelungește sunetul sub stele ?

Adesea par'că șoapte și suspine,
Ascult din vremuri vechi, demult apuse.
Ce vânt, trecând, în taină, peste mine,
Aduce freamăt de dureri nespuse ?

Depart, în trecutul ca o ceață,
Un suflet poate sângeră și geme,
Și-și caută un alt izvor de viață
În locul celui ce-a secat în vreme.

M I E Î N S U M I

DE

PETRE PAULESCU

Știi, Petre Paulescu că nu te mai iubesc.
Mi s'a urît pe lume de când umblăm hai-hui.
Cu stelele pe umeri de când tot haiducesc
Mă văd că sunt aevea băiatul nimănu.

M'au tâlhărit ispite la fiecă popas
Și'n porțile tăcerii am tot isbit cu gândul
Pe culmile vegherii cu tine am rămas
Ca să-mi aplec urechea în humă, ani dearândul.

M'am săturat de ducă și nu știu unde merg...
Să fac iar cale 'ntoarsă nu-i chip să mă întorn.
Ptiu... și cu viața asta că nu mai pot s'alerg
Și ultimile piedici nu știu să le răstorn.

Furtuni și vise negre mă strâng mereu de gât
Și nici măcar un astru nu-mi râde 'n apa vremei.
Hei, Petre Paulescu, mi-a mai rămas atât
Să intru din nou slugă la curțile poemei .

C I O B A N U L

DE

VIRGIL CARIANOPOL

Și-a făcut poteci prin gând, pe unde pleacă
Seara, la iubita lui peste coclaur
Când s'asează luna pe vre-o cracă
Și e parcă pasăre de aur.

Ape reci îi gâlgâie prin fluer
Și-i stau turmele mirate din păscut.
L'ar lua vântul aspru, dintr'un șuer
Dar îi este tinerețea scut.

Tot visează o căsuță albă
Pe-o colină, undeva, în sus
Vrea o fată, dreaptă ca o nalbă
Și un fiu, ca turma de supus.

A visat odată, c'o să-i dea înaltul
O fecioară, albă, bucălaie...
Până când să facă sluj la altul
Și să doarmă îmbrăcat în paie ?

Tot așteaptă și citește 'n el
Ca 'ntr'o carte, visul lui de mag
Nu îi e credința de oțel
Dar se sprijină 'n credință, ca 'n toiag.

CÂNTEC DE MOARTE

DE

ION ȘIUGARIU

Undeva s'aud tropare,
Duhul Sfânt trece pe uliți.
Ne străpung în gând, ca suliți,
Taine vechi, pe fiecare.

Pentru marea înviere
Numai îngerii se 'nchină
Orice floare de lumină
Se retrage în unghere.

În priviri, pe mări de vise,
Sufletul bătrân așteaptă.
Nu e nicio punte dreaptă
Către zărilor deschise.

Iată, cântecul se sparge...
Moartea s'odihnește 'n criniști.
Pui bolnavi de grele liniști
Plâng pe vârfuri de catarge.

Cine știe, cine știe,
Până unde se așterne,
Pânza zărilor eterne,
Peste inima pustie ?...

CUVÂNT ȘI FAPTĂ

DE

D. STĂNILOAE

Ce rost are cuvântul și ce rost are fapta? Și care este raportul între ele? Iată întrebări ce ne stăruie în cuget constatând că de amândouă s'a servit Fiul lui Dumnezeu cel întrupat, în opera de mântuire a lumii. Dece a trebuit să se servească de ele? Întruparea a fost în sine mântuitoare sau numai întrucât a dat posibilitatea Fiului lui Dumnezeu să facă uz de cuvânt și de faptă ca un om, pentru a realiza mântuirea? În ce raport stau în general cuvântul și fapta cu ființa omului, cu destinația lui?

Întrebările acestea ni se pun cu atât mai stăruitor cu cât anumiți teologi protestanți, urmând unei tendințe generale a confesiunilor, socotesc cuvântul ca mijloc mântuitor aproape exclusiv nu numai în viața creștină de după Isus Hristos, ci chiar și în opera Lui. Cuvântul n'a avut numai rolul de a mijloci Revelația, ci chiar și de a mântui. Prin cuvânt a luat Isus Hristos păcatele noastre asupra Sa. Cităm din celebrul teolog german Friedrich Gogarten: „Deosebirea între profeți și Isus Hristos constă în aceea că profeții grăesc cuvântul lor din credința în făgăduința iertării, așadar din cunoașterea propriului lor păcat. Aci rămâne păcatul așa zicând între vorbitor și auzitor și există numai speranța că odată le va fi luat de pe umeri amândurora. Dar grăirea lui Isus Hristos ridică de fapt păcatul (Aber das Sprechen Jesu Christi nimmt die Sünde weg). El iartă omului păcatul. Și o face aceasta întrucât ia păcatul asupra Sa. (Ich glaube an den dreieinigen Gott, Iena, 1926, pag. (154—5).

Pentru a face explicabilă această eficacitate a cuvântului, Gogarten utilizează o anumită concepție despre păcat și o anumită concepție despre cuvânt. Păcatul este, după el, izolarea eului, închiderea față de pretențiunile altora. „Această negare a pretențiunii (der Anspruch) este păcatul. Prin ea omul se încarcă cu o vină pe care nu o mai poate înlătura, așa cum nu mai poate desființa izolarea sa. Această izolare reală, ce nu mai poate fi desființată prin mine, este starea păcatului“ (p. 151). Din izolarea aceasta, așadar din păcat, ne poate scoate numai grăirea lui Isus Hristos. Și o face aceasta întrucât numai „cuvântul Lui îmi împlinește pretențiunea mea în mod necondiționat“ și prin aceasta „mă cucerește deplin“, mă face și pe mine „în stare să împlinesc pretențiunea acestui cuvânt“ (p. 155-6). Toate silințele omului de a împlini prin puterile sale pretențiunea altuia, îl afundă și mai mult în păcat, în izolare, căci aceasta implică o răzimirare pe ființa sa, deci un nou păcat. Depășirea izolării se îndeplinește numai printr'o necondiționată lăsare în atârnare de altul, de cuvântul lui și în această stare ne așează numai Isus Hristos.

Gogarten are cea mai comunitară concepție despre cuvânt. Omul trăește viața cea adevărată, cea conformă cu voia creatorului său și potrivită cu ființa sa, numai în deplina atârnare de altul, în necondiționata împlinire a pretențiunilor lui. Iar acest altul (Der Andere) își exprimă pretențiunea sa (care nu trebuie înțeleasă ca

poftă arbitrară, ci ea apel isvorât din simțirea unei necesități după serviciul și comunitatea semenului) prin cuvânt. Apelul altuia (termenul pretențiune e mai bun căci exprimă și dreptul ce-l are fiecare asupra semenului, sau dreptul ce simțim că-l are altul asupra noastră), ne silește totdeauna la o decizie (Entscheidung) de a-l împlini sau nu. Deaceia viața noastră este un lanț de decizii, la cari ne provoacă cuvântul altuia. Numai decizia de a împlini fără prejudecăți, fără condiții, fără întemeieri pe motive și concepții, pretențiunea din fiecare moment a altuia, este cea fără de păcat. Și numai ea se poate numi în sens propriu decizie, căci numai în ea se afirmă bărbăția, curajul omului, renunțarea la orice motivație, la orice argumentație care să sprijine alegerea lui, care să-i îpuțineze responsabilitatea, care să-i dea o siguranță anticipată că așa va fi bine, care să întărească slăbiciunea lui. Dar omul niciodată nu poate lua decizii de felul acesta, niciodată nu poate ieși din păcat prin sine. Numai Isus Hristos ne-a scos din păcat.

Cuvântul, dacă vrem să nu fie expresie a izolării noastre și să ne cufunde și mai mult în ea, așadar în păcat, trebuie să fie nu mijloc prin care ne exprimăm gândurile noastre despre noi sau lume, nu monolog nesfârșit prin care ne talmăcim stările eului nostru, ci relație autentică între eu și convorbitor. Cuvântul e vorbire și vorbirea are loc totdeauna între doi. Vorbirea adevărată trebuie să fie manifestare a atârării reciproce dintre convorbitori, dintre eu și tu. Cuvântul meu trebuie să fie răspuns, ecou la cuvântul convorbitorului, mărturisire că m'am pătruns de realitatea și de pretențiunea lui, împlinirea acestei pretențiuni. „Noi înțelegem cuvântul și importanța lui hotărâtoare numai atunci dacă suntem în clar cu aceea că el este, în însemnătatea sa proprie, relația între tine și mine și anume singura relație care este posibilă între mine și tine“ (p. 114). Noi însă am pierdut acest înțeles al cuvântului. El a devenit expresie a eului. „Dar această putere de automărturisire pe care a câștigat-o cuvântul dela sfârșitul evului mediu, e scump plătită. Căci cuvântul, care își are originea în adâncimea unui eu ce se ocupă cu sine însuși, se mărturisește și se trăiește pe sine, n'are puterea să fie ceea ce trebuie să fie după ființa lui, adică relație față de tine. Această putere o are numai cuvântul care își are originea în auzirea *ta* (în dem Hören auf des Du) și care, deaceia, dela început este un cuvânt ce răspunde *ție*. Dinpotrivă cuvântul, care este automărturisire și autoexpresie, e dela început izolat; el nu este, odată ce cuvântul e relație, cuvânt în sens propriu. Nu este relație față de tine; căci nu este răspuns, responsabilitate“.

Atât de constitutivă este pentru „mine“ relația cu „tine“, iar cuvântul expresia acestei relații, încât omul care nu mai trăiește în ea și face din cuvânt expresie a ființei sale izolate, își pierde și eul propriu. „Numai acel cuvânt care este un cuvânt responsabil, adică un răspuns la un cuvânt al „tău“, vorbește în realitate despre „mine“ însumi și nu numai despre ceva din mine. Anume de aceea, pentru că numai atunci când răspunde, vorbește eul însuși. Căci abia atunci când mă știu responsabil față de „tine“, când am auzit pretențiunea ta și nu mă mai pot sustrage ei, abia atunci știu ce însemnează aceea: *eu*. Eu este în adevăr acela care e strigat de tine, căci abia dacă sunt strigat, pot zice în adevăr și just: *eu*“ (p. 115). Altfel, când cuvântul meu este automărturisire, deși vorbesc fără sfârșit, pentru că n'am un *tu* în față care să mă mărginească (nu-i dau valoare de *tu*, egală cu a mea), nu pot, căci eul este în realitate mut, neexistând relația reală cu tine“ (p. 115). Deaceia și simte omul, care nu mai prețuiește pe altul, necesitatea să vorbească fără de sfârșit. Se frământă în chinul de a da expresie eului propriu și acesta îi scapă continuu.

* * *

Gogarten este, între teologii protestanți, cel mai potrivit spiritului individualist al protestantismului. Năzuința lui principală este să facă din credință nu

un element izolator al insului, ci cel mai puternic impuls pentru întărirea spiritului de comunitate. Credința este, pentru el, nu încredere în Dumnezeu și desinteresare de oameni, ci încredere în oameni, iubire de oameni. În ascultarea și împlinirea necondiționată a pretențiilor lor se manifestă însăși credința în Dumnezeu. Pe Dumnezeu îl găsim prin oameni.

Dealtfel tendința aceasta de a deriva din credință concluzii favorabile comunității se poate observa și la alți teologi protestanți. Ea este o consecință aproape fatală a marelui descoperiri ce-a făcut-o după războiul cugetarea omenească în realitatea lui *tu*, ca revers constitutiv al realității eului. Dacă filosofia veche nu cunoștea decât categoriile impersonale ale ființei, iar cea modernă descoperise realitatea specială a eului, pe care o accentuase din nenorocire până la exclusivitate, cugetarea din ultimii ani s'a îmbogățit și s'a rectificat considerabil prin aflarea lui *tu*. Cităm din Karl Heim, un alt teolog protestant la care observăm tendința antiindividualistă. „Azi stăm nu numai în filosofie în sensul îngust al cuvântului, ci în toată viața noastră spirituală, în mijlocul unei schimbări a concepției fundamentale despre relația dintre mine și tine (*Ich-und-Du-Verhältnis*). Această schimbare este poate pasul cel mai însemnat care ne duce peste filosofia idealistă. Eul singuratic, pentru care lumea este numai un teatru, nu e faptul primar dela care trebuie să pornească cugetarea noastră, așa cum se socotește dela Descartes încoace. Eul nu are o existență independentă de relația sa cu *tine*. Singurătatea nu este starea sa primordială și nici nu este esențială. Existența singulară, pentru sine (*das einsame Fürsichsein*), a eului este ceva cu totul secundar, anume rezultatul unui act prin care eul s'a închis față de *tine*. Acest act de autoînchidere are așa dar ca presupunere relația eului față de *tine*“. (*Ontologie und Theologie*, în rev. *Zeitschrift für Theologie und Kirche*, 1930, Heft 5, pag. 332-3). În sistemul dimensiunilor pe care-l clădește Karl Heim pentru a cuprinde în el toată realitatea, relația eu-tu formează o dimensiune aparte. (*Glaube und Denken*, Berlin, 1934, pag. 164 urm.).

Direcția aceasta, spre care va trebui să se orienteze tot mai mult teologia protestantă, nu face decât să confirme adevărul învățăturii ortodoxe, pentru care credința și Biserica sunt nedespărțite, ultima fiind concluzia necesară a primei. Izolarea eului, desfigurarea relației între mine și tine, nu e un fapt primordial, ci păcatul venit ulterior. Prin credința în Hristos ne căsnim doar să restabilim starea originală, normală, comunitatea iubitoare între oameni. Recunoașterea acestui lucru din partea protestantismului nu însemnează altceva decât o târzie acceptare, măcar indirectă, a divinului adevăr ortodox despre Biserica din Paradis, pe care Biserica lui Isus Hristos nu face decât s'o restabilească. Dacă acești teologi găsesc în starea naturală a omului elementul, fie și măcar știrbit, al acestei relații, aceasta dovedește că Biserica, comunitatea, este sădită în firea omului, apoi că aceasta nu s'a stricat cu totul prin păcat, iar prin credința în Isus Hristos se vindecă treptat. la unii mai mult, la alții mai puțin. Acestea sunt însă tot învățături ortodoxe.

* * *

Dacă Gogarten vede puterea ziditoare de comunitate a credinței, profunda ei forță socială și capacitatea de a transforma pe ins total, făcându-l să iubească pe semenii săi, să îplinească necondiționat apelurile lor, cum se face că el nu vorbește totuși despre faptă, ci numai despre cuvânt, ca și când numai prin cuvânt s'ar manifesta credința și legătura comunitară dintre oameni, iubirea unuia față de altul? Credem că avem de a face cu o prejudecată protestantă de care nu s'a putut lepăda. Este însă explicabil să vorbească protestantismul obișnuit despre cuvânt ca întemeetor și susținător exclusiv de comunitate, pentru că el nu știe de o comu-

nitare încheată prin iubire, de o comunitate în care membrii sunt transformați și în sens etic, ci de una în care membrii n'au altceva comun decât că ascultă acelaș cuvânt; își nutresc din acelaș cuvânt o credință care n'are nicio eficacitate în ce privește celelalte raporturi dintre ei. Dar Gogarten înțelegând comunitatea în sens de desăvârșită relație iubitoare între membrii, cum mai poate păstra totuși numai cuvântul ca factor întemeietor și susținător al ei? Aceasta desigur că n'o poate face decât lărgind sfera noțiunii de cuvânt, concentrând în el mai multe virtuți decât obișnuiește protestantismul să-i atribuie. Dar noi vom încerca să arătăm că chiar lărgind astfel sfera cuvântului, el tot nu poate fi făcut singurul mijloc mântuitor și întemeietor de comunitate, că Gogarten odată ce s'a oprit la o concepție de comunitate ca cea pe care am văzut-o, trebuia să părăsească doctrina protestantă despre exclusivitatea cuvântului, adăugând la el și fapta.

* * *

Pentru a fundamenta doctrina despre exclusivitatea cuvântului în întemeierea și susținerea vieții creștine, la mulți teologi protestanți se observă silința să arate că chiar și Isus Hristos ne-a mântuit numai prin cuvânt. La Gogarten tendința aceasta se manifestă fățiș și am văzut că el are și o teorie despre cuvânt care să facă plauzibilă suficiența lui capacitate mântuitoare. Dacă vom arăta că Isus Hristos nu ne-a mântuit numai prin cuvânt, am înlăturat un sprijin important al teoriei protestante despre omnipotența soteriologică a cuvântului. Gogarten spune că Isus Hristos a luat păcatul de pe umerii noștri asupra sa prin cuvântul său, care a fost răspunsul deplin la toate pretențiunile noastre. Dar dacă ar fi fost așa, moartea și învierea Domnului n'ar mai fi avut nici-o importanță mântuitoare pentru noi, ci numai pentru El. De altfel, chiar așa de ar fi, moartea rămâne nu mai puțin o faptă, ireducibilă la cuvânt. Păcatul omenesc poate fi, în cazul acesta, deplasat prin mijlocirea cuvântului dela un subiect din lume la altul și eventual dela acesta iarăși la altul, dar într'un loc tot se înfundă și ca să dispară din lume total trebuie ca subiectul în care s'a înfundat să moară. Prin fapta morții e gonit, în ultima analiză păcatul din lume.

Dar despre rostul morții Domnului, Gogarten vorbește vag. Odată spune că moartea Domnului este „executarea blestemului legii și a mâniei dumnezeiești“, pe cari Isus Hristos le-a luat asupra sa în locul nostru, prin urmare o pedeapsă a păcatului după concepția generală a protestantismului (pag. 159). Și atunci ultima desființare a păcatului din lume nu se realizează prin cuvânt, ci, cum am spus, printr'o faptă, chiar dacă această faptă e mai mult pasivă. Altădată s'ar părea că Gogarten vede în moartea Domnului un produs al urii și egoismului omenesc. Domnul s'a supus pretențiunii noastre deplin și de aceea a murit. În moartea Lui omul vede „care și de ce soiul este pretențiunea sa. Omul vede că această pretențiune, prin care se face domn al semenului și prin aceasta domn peste întreaga lume, ar distruge întreaga lume dacă ar fi împlinită așa cum gândește și cum năzuiește el în orbirea egoismului său izolat, păcătos. Caracterul păcătos și distrugător al acestei porniri, al acestei pretențiuni fără margini, prin care omul — acest om cu această pretențiune! — se face pe sine Dumnezeu, își vedește în chip groaznic efectul său în acest om Isus Hristos, care s'a supus acestei pretențiuni fără condiții și fără rezerve, fără nici-o asigurare“ (pag. 154).

Dar dacă-i așa, iarăși putem spune că păcatul nu ni l-a ridicat Isus Hristos prin cuvânt, ci prin această împlinire necondiționată a pretențiunii noastre păcătoase.

Fără a căuta să găsim numai decât o contradicție între aceste două păreri

despre rostul morții Domnului, e de remarcat că Gogarten trebuie să admită că prin moarte și nu prin cuvânt e depășit păcatul în lume.

* * *

Odată stabilit acest lucru, să supunem unei analize mai insistente rostul cuvântului și al faptei și raportul dintre ele, pentru a ne da seama de valoarea lor soteriologică.

Rolul cuvântului nu e de neglijat. Cuvântul are o funcțiune revelatoare. Dar totdeauna între persoane. Și obiectul sau scopul revelației este o pretențiune sau un răspuns la ea, în general o atenție. Un cuvânt adresat lucrurilor sau cuprinzând o comunicare absolut teoretică în toate consecințele sale nu e cuvânt propriu zis. Un cuvânt nu e un întreg suficient sieși, ci totdeauna e o jumătate care-și așteaptă întregirea prin răspuns. Cuvântul întreg e format prin contribuția a două persoane. Mântuirea în Hristos e anticipată (la profeți) și însoțită de revelație, de cuvântul Dumnezeuului personal, care nu are ca scop să dea minții noastre o cunoștință teoretică ci să ne arate care este „voia” lui Dumnezeu, ce așteaptă El dela noi. Trei elemente constituiesc așadar cuvântul. El îndeplinește: 1) o funcție revelatoare, 2) între două persoane, 3) dela una revelând o cerere, un apel, o pretențiune, o întrebare, o asigurare, dela a doua un răspuns, în general o atenție.

Precizând, putem spune că revelația e avizată în mod necesar la cuvânt. O persoană nu-și poate face cunoscută îndestulător voința fără cuvântul ei propriu. Se pot cunoaște lucrurile fără un cuvânt din partea lor, dar aceasta nu e revelație. Poți cunoaște astfel și dintr'o persoană ceace-i în ea lucru, natură, manifestare a naturii ei, ceace se revarsă involuntar din făptura ei. Dar nu poți cunoaște satisfăcător voința ei personală. Chiar între două persoane ce trăiesc în strânsă intimitate și se cunosc foarte mult prin comunicări subterane, cuvântul tot este necesar, abstrăgând de faptul că dacă se înțeleg, după o lungă conviețuire, de multe ori fără cuvânt, aceasta provine și din aceea că expresiile feței cari erau înainte întovărite de cuvânt pot să fie citite dela o vreme și fără cuvânt de conviețuitori. Dar cuvântul tot este necesar, cu cât se simte legătura mai vie, iubirea mai mare. Unde nu se mai spun cuvinte, nu mai e atențiune, iubire reciprocă. Unul simte necesitatea să spună celuilalt un cuvânt pentru a-i arăta cât de mult atârnă de el, cât de mult ține la el; celălalt simte necesitatea să i se spună acest lucru; nu-l mulțumește arătarea prin alte manifestări. Simți o necesitate nu de a spune ce idei mai macini în creier, ca să-ți arăți cu fală puterea de gândire, ci de-a spune celuilalt sentimentele tale pentru el. Căci dacă n'ar fi acest fel de necesitate, omul cu „idei mai înalte” ar simți o mare silă să vorbească cu cel mai sărac în idei. Cheful de-a epata pe cel mai puțin învățat nu ține decât un moment. De aci se vede că dacă Dumnezeu ne-a căutat să ni se releveze, n'a făcut-o pentru a ne uimi cu cuvintele Sale, ci din pornirea iubitoare de-a ne asigura pur și simplu de iubirea Lui și din dorința de a-I răspunde cu iubirea, cu cuvântul nostru. O persoană care nu spune cuvinte alteia nu-i acordă atenție deplină. În cuvânt se exprimă faptul că o persoană este totdeauna o jumătate de realitate; prin cuvânt ea-și caută și dobândește cealaltă jumătate. Cuvântul este o funcție necesară a ființei noastre comunitare, am putea spune bipersonală. Prin cuvânt întreținem legătura cu ceace ne susține sufletește, precum prin plămâni avem legătura cu aerul cari ne întreține trupește.

* * *

Dece e necesar spre acest scop cuvântul? Nu pot comunica oamenii prin ochi, prin mimică, prin fapte, prin simțiri transmise direct? De fapt comunică oa-

menii și prin acestea, dar cu totul insuficient. Acestea nu sunt în stare singure să împrăștie echivocul : oare sunt emanații impersonale de stări lăuntrice involuntare, sau sunt manifestări personale ale unor atenții voluntare ? Ele nu dau asigurarea deplină că avem de a face cu o revelație, adică cu o mișcare de atenție pornită voluntar din interiorul unei persoane ce stă în fața noastră, cu un efort în vederea arătării acestei atenții. Chiar silința de-a arăta o atenție este o atenție și silința aceasta se arată în mod principal prin cuvânt. Cine nu vorbește unei persoane iubite, pe motiv că aceasta i-ar cunoaște sentimentele, prin însăși această omisiune vedește o scădere a sentimentelor sale. Sunetul e, dintre toate manifestările omului, cel care-i destinat mai mult altora, fiind făcut să depășească, să plece dela persoana proprie la auzul altora. Toate simțurile ce servesc contactului cu lumea sunt egoiste, adună din lume lucruri folositoare pentru persoana proprie; dar sunetul e altruist, el e făcut să comunice, să dea, prin el mă aplec spre alții. Durerea însăși e făcută să izbucnească în strigăt tot cu scopul de-a o comunica altora și de-a găsi în atenția lor o alinare.

Dar cu toată importanța covârșitoare a cuvântului, ca mijloc indispensabil de revelare, totuși el nu e suficient singur pentru o perfectă realizare a ei. În el se îmbibă și îl întovărășește și o mișcare sufletească sau chiar fizică: mimică, gest, faptă. Nu e suficient pentru binecuvântatul motiv că nu poate articula o persoană un cuvânt către o altă persoană fără o mișcare sufletească și fizică. De altfel am spus că cuvântul în sensul adevărat nu e o expunere de teorii, ci pretențiune și răspuns. Comunicarea între persoane, cu cât e mai vie legătura între ele, cu atât e mai totală, angajând întreagă ființa lor în actul expresiei, al comunicării. Cu cât atenția e mai deplină, cu atât angajază mai viu toată persoana în actul comunicării ei, deși cuvântul are un rol proeminent.

Cuvântul adevărat, cuvântul-atenție, e îmbibat cu faptă. Trebuie să facem aici însă oarecare precizări. Înțelegem prin faptă în accepțiunea largă a cuvântului orice mișcare voluntară a ființei personale. Cu cât mișcarea e mai totală, fiind angajată în ea nu numai un organ fizic de execuție, ci adâncul voinței, cu atât fapta e mai vie. Insuși cuvântul e o faptă, o faptă morală dacă cuvântul e din atenția față de altul, o faptă egoistă când e din dispreț sau adversitate față de altul. Faptă e intonația afectivă a cuvântului, accentul lui. Având în vedere acest înțeles larg al faptei, cuvântul e totdeauna simultan cu fapta, ba constituiesc chiar o unitate. Cuvântul e purtat și lansat de mișcarea aceasta totală a ființei personale, ca o lumină purtată și aruncată de un vulcan în noapte; deși lumina are rolul ei deosebit de a lumina mișcarea ce-o lansează.

Fapta în înțelesul acesta, odată ce e luminată de cuvânt, adaugă și ea, la rândul ei, un oarecare coeficient funcției revelatoare a cuvântului. Fără cuvânt plutește în negură, dar prin cuvântul care de altfel e purtat de ea capătă și ea virtutea de a nuanța și îmbogăți lumina cuvântului. Cuvântul e din fapta adâncă a voinței, dar lumina faptei e din lumina cuvântului. Am putea spune, deosebind fapta inițială a voinței din care pornește cuvântul, de mișcarea ce pleacă din ea împreună cu cuvântul, numind pe prima credință și abea pe a doua faptă, că atât cuvântul cât și fapta purced din credință simultan și nedespărțit, cum pornesc din Tatăl. Fiul și Duhul Sfânt. Nu există credință arătată prin cuvânt gol de faptă, gol de încordarea ființii, de o totală mișcare a ei. Cuvântul și fapta formează o unitate între ele și cu credința din care purced. Unde e Cuvântul și Duhul, căci unul locuiește în altul cu adevărat în Tatăl. Iar cine primește cuvântul, cine-l aude cu adevărat și nu rămâne amorțit la ciocănitul lui, primește deodată cu sensul și mișcarea lui; ființa sa se umple nu numai de lumină, ci și de o încordare totală: de

faptă. Cuvântul nu-l poți primi fără Duhul și nici invers. Iar în sufletul unde vin acești doi, se sălășluiește deodată și Tatăl. Toate *prin Cuvânt* s'au făcut și se fac, dar Cuvântul și făptuirea pornesc deodată din Tatăl.

Când am spus că faptă este orice mișcare voluntară a ființei personale, s'a subînțeles că mișcarea are un scop. Se poate urmări prin ea deprinderea persoanei proprii cu anumite atitudini, concentrări și atunci obiectul faptei este însăși ființa noastră. Dar se poate urmări desfacerea ei de anumite lucruri și acte, sau deprinderea cu acele lucruri și acte. Obiectul în aceste cazuri îl formează pe lângă ființa noastră și acele lucruri și acte. Și apoi se poate urmări procurarea sau pregătirea unor materiale pentru folosul nostru. Obiectul constă acum în acele materiale. Toate trei felurile de fapte se pot săvârși însă nu numai în favorul propriei noastre ființe, ci și al altora, din iubire sau din grije pentru ele. Dar dacă atunci când le săvârșim pentru noi ne putem dispensa de cuvânt, el e foarte necesar în faptele săvârșite în favorul altora și anume ca mijloc aproape exclusiv în fapta de a deprinde o persoană cu anumite progrese pur interioare, ca mijloc împreună cu exemplul în fapta de-a o deprinde cu un anumit raport cu cele externe și ca mijloc foarte puțin necesar în procurarea anumitor lucruri materiale acelei persoane.

Deci cuvântul e cu atât mai puțin necesar, cu cât faptele sunt mai mult în favorul nostru, sau au de lucru cu un obiect material. Cu cât ai mai mult de-a face cu persoane și nu cu lucruri, întrebuințezi cuvântul. Reținând că e aproape imposibil de-a stabili hotarul între cuvânt și faptă, întrucât fapta nu trebuie să aibă numai decât un obiect material, ci să fie numai pornită dintr'o atenție și să urmărească un scop, condiții împlinite și de cuvânt în ordinea spirituală, trebuie remarcat totuși că cuvântul-*faptă* se întrebuințează în uzul cotidian mai ales în înțelesul restrâns de mișcare a ființei concentrată spre un obiect material, chiar dacă cu intenția de-a se face indirect un serviciu unei persoane. Cazurile acestea nu sunt în principiu deosebite de acelea în cari, dată fiind constituția fizică a persoanei proprii și a persoanei căreia vrem să-i facem un serviciu sau un rău, deși nu stă la mijloc un obiect material prin care să ne împlinim intenția, ci lucrăm direct dela persoană la persoană, săvârșim totuși fapte în înțelesul restrâns. fapte executate fizic, nu prin cuvânt.

Fapte în înțelesul restrâns sunt așadar acele executate de organele fizice externe ale noastre și eventual asupra unor realități fizice, sau cari au și o parte fizică. În ce relație stau acestea cu cuvântul? Săvârșirea lor uneori nu se termină deplin deodată cu rostirea cuvântului, ci se prelungește și peste această rostire, iar uneori și începe înainte de ea. Alteori însă se termină în timpul rostirii cuvântului, totuși fapta aceasta se distinge limpede de ceace se cuprinde ca faptă în însuși cuvântul, întrucât e săvârșită prin alte organe decât cele ce intră natural în lucrare la rostirea lui și se deosebesc și de încordarea de suflet și de mimica firească fizică ce întovărășește cuvântul respectiv. Așa sunt de pildă diferitele acte săvârșite de preot deodată cu rostirea unei invocări liturgice: semnul crucii peste o persoană sau lucru când se rostește invocarea binecuvântării, cufundarea în apa botezului. Prelungirea faptei peste rostirea cuvântului e condiționată exclusiv de natura fizică a actului sau obiectului în chestiune. Dacă actul e prin sine mai complicat, mai îndelungat, iar obiectul actului o materie mai anevoe de prelucrat, atunci actul se prelungește în mod firesc peste rostirea cuvântului (D. ex. când am promis unui sărac să-i trimit demâncare în fiecare zi). Tot din motive fizice externe uneori începe actul înainte de rostirea cuvântului (D. ex. ca să mângâi pe cineva cu un cuvânt în spital, întâi fac drumul să-l vizitez).

Dar trebuie să observăm că atât în cazul când actul avansează cuvântul, cât

și în cazul când îl continuă, cuvântul e prezent continuu într'o rostire interioară cu lumina lui. Altfel actul s'ar cufunda în negură ; persoana ce-l săvârșește ar avea impresia că nu-și poate da seama de rostul faptei sale. Și cine poate lucra în astfel de stări sufletești ? În principiu deci cuvântul și fapta se vreau simultane, în strânsă îmbinare.

Cuvântul e totdeauna *la început*, dar și după aceea, pentru că funcția lui revelatoare e necesară în tot momentul. Despre necesitatea permanentă, măcar virtuală, a cuvântului în faptă, nu încapă nici o îndoială. Dar fapta e necesară ? E vorba de fapta care se distinge limpede de cuvânt, căci de cealaltă s'a tratat înainte. Necesitatea ei e dată prin existența lumii văzute, materiale și prin dependența noastră de ea. Și e întemeiată pe actul creator și providențiator al lui Dumnezeu, care nu numai a zis, ci a și făcut lumea ca un obiect deosebit de El, pe care continuă să-L îngrijască fără să vorbească continuu. Noi suntem și ființe fizice cari trebuie să ne procurăm și preparăm din lumea fizică ceea ce ne este necesar pentru viață să ne mișcăm în spațiul fizic pentru a ne apropia unul de altul, să ne transmitem prin organele fizice într'o formă cât mai abundentă voia și gândul nostru și comunică cu spiritul altuia punând în mișcare trupul nostru și comunică cu spiritul altuia punând în mișcare trupul nostru și trupul aceluia (d. ex. în comunicarea prin cuvânt, când se pune în mișcare celulele creierului persoanei transmițătoare împreună cu organele de expresie și celulele creierului ființei receptoare și organele simțului auditiv), uneori direct prin cuvânt sau act. alteori prin intermediul unui obiect (când dăruim ceva, de ex.).

Actul vizibil, referit direct la persoana cu care comunicăm, sau prin intermediul unui obiect, adică ceea ce se numește în înțelesul restrâns faptă, e făcut necesar de condiția fizică a existenței noastre. Dar importanța lui nu se limitează la sfera fizică a existenței noastre, ci pornește *din* și străbate *în* centrul existenței spirituale.

Ființa noastră e făcută pentru fapte de toate categoriile, dela cea care angajează mai puțin trupul și materia externă (dar într'o anumită măsură totdeauna), până la cea care angajează acestea într'o măsură cât se poate de mare. Aceasta depinde de împrejurări. Uneori ajunge făptuirea prin cuvânt, de minimă angajare a trupului, alteori cuvântul însuși deslănțuie cu sine, pentru întărirea sa, o participare a trupului până la exterior prin organele trupesti, sau și prin acțiune asupra unui obiect material. După mărimea hotărârii, a credinței din care pornește cuvântul și după necesitățile de sguduitoare și convingătoare transmisiune a propriei credințe, sau după necesitățile materiale ale celui cu care comunicăm.

Un suflet copleșit de evlavie nu se poate reține de a-și îngenunchia când rostește rugăciunea. Pentru a sgudui și convinge sufletul cuiva n'ajunge o povestire neutralizată de orice mișcare interioară revărsată și în exterior. Pentru a-ți arăta iubirea față de cineva în lipsă de cele materiale, n'ajunge să i-o comunicii printr'un cuvânt, ci trebuie să i-o dovedești prin persistența și sforțarea unor fapte de ajutorare.

Nu se poate spune dinainte cu precizie în cari momente cuvântul trebuie să fie întovărășit sau și prelungit de faptă. Dar credința adevărată va ști singură acest lucru în fiecare moment.

Și acum putem răspunde la întrebarea : ne-a mântuit Iisus Hristos prin cuvânt sau prin faptă ? Ne însușim mântuirea Lui prin cuvânt sau faptă, prin simpla propovăduire a cuvântului, sau printr'un cuvânt pe care ni-l predă Biserica întovărășit de acte, învățându-ne să facem și noi la fel ?

Iisus Hristos ne-a mântuit prin amândouă. Nu se putea prin una fără alta.

Fără cuvânt nu se putea, pentrucă dacă nu ne adresa cuvinte, nu ne-ar fi iubit de ajuns. Fără faptă iarăși nu, pentrucă El făcându-se om, avea să ajungă de atâtea ori în mod necesar în împrejurări când trebuia să arete prin fapte iubirea Sa, întărind cuvântul. El în fiecare moment a mers până la capăt în iubirea Sa. Dar la acest capăt într'o viață ca a oamenilor străbați de multe ori numai printr'o angajare totală a trupului în acte de manifestare. Când împrejurările vieții Sale îi cereau numai un cuvânt de mângăiere îl dădea, când îi cereau vindecarea unei boli o făcea, iar când i-au cerut viața proprie a dat-o și pe aceasta. Când arăți cuiva iubirea, ea e mai mare ca atunci când nu i-o arăți. Iar ea se arată deplin prin cuvinte și prin fapte. Nici numai prin cuvinte, nici numai prin fapte. Intruparea simplă nu era suficientă pentru mântuire, deoarece prin ea nu ne-ar fi arătat încă limpede iubirea Sa. Cine-ar fi știut de ce s'a întrupat, sau măcar că s'a întrupat Fiul lui Dumnezeu? Nu era suficientă pentru mântuire nici numai moartea, adausă la întrupare. Dacă Fiul lui Dumnezeu nu și-ar fi făcut o grije din a ne arăta limpede iubirea Sa, nu ne-ar fi iubit destul. Moartea presupune mult eroism, dar uneori un om poate suferi mai ușor moartea pentru alții, decât să se coboare a le spune cuvinte (I. Cor. 13,3" Și de mi-ași da trupul să fie ars, dacă dragoste nu am, nimica nu sunt"). Numai acea moarte este din iubire supremă, care e anticipată și împreunată cu toate celelalte dovezi de iubire pentru cei ce o suportă.

Iisus nu s'a întrupat numai ca să moară lui Dumnezeu ca om, ca reprezentant legal al oamenilor. Intruparea nu s'a făcut numai pentru satisfacerea formelor legale de reprezentare în moartea Sa. Acesta-i principalul defect al teoriei lui Anselm de Canterbury. Toată fața lui Iisus Hristos ar fi fost atunci întoarsă spre Dumnezeu, deși în favorul omului. Oamenii ar fi stat la spate. Nicio legătură intimă, deosebit de cea legală, nu s'ar fi stabilit între El și oameni. El s'a întrupat nu numai pentru a-i arăta lui Dumnezeu că-i iubește pe oameni și că se pune legal în locul lor, ci pentru a le arăta și lor că iubirea Sa pentru ei este atât de mare încât intră în comuniune deplină cu ei prin cuvânt și faptă, într'o frățietate concretă, nu numai într'una formală. Iubirea Lui a fost atât de mare încât le-a și arătat-o continuu și concret; oamenii n'au rămas să-și dea seama de ea numai prin deducție din ceea ce au dobândit în urma morții Lui. Iisus n'a avut cât a stat pe pământ de rezolvat ceva numai între El și Tatăl, ci și între El și oameni. El a stat, cum stă și după înălțare, cu fața și către oameni.

Tot ce-a spus, a săvârșit (inclusiv întruparea) și a suferit Iisus constituie un întreg prin care ne-a mântuit. Suferințele sunt și ele fapte când sunt suportate cu bărbăție pentrucă sub ele se încordează voința, se cheltuiește o energie, se arată o credință și o iubire.

Dintre suferințele Domnului moartea este cea mai mare. Ea este fapta de maximă importanță în complexul operei Sale mântuitoare. În ea a culminat încordarea Domnului și iubirea Lui față de oameni. Din această supremă concentrare de iubire s'a revărsat mântuirea peste lume.

Dar mântuirea n'a venit numai din privirea Lui spre oameni, ci și sau mai ales din cea îndreptată spre Tatăl. Tot ce-a făcut El, a făcut nu numai din frăție și în spirit de frăție concretă cu oamenii, ci și în spirit de ascultare și împlinire a voinței Tatălui, ca om. Tatăl voiește ca oamenii să-L preamărească pe El, recunoscând că dela El au toate și numai prin El pot face ceva, să observe adică față de El raportul de fii. Tatăl voiește ca oamenii să se iubească unii pe alții, ca frați din același Tată. Aceasta este rânduiala firească a lumii, pentru buna ei viațuire. Unde rânduiala aceasta este călcată, toate sufăr și în primul rând cel ce-o calcă. Nu pot fi toți Dumnezei, nu pot viețui liniștit oamenii ce se războiesc între ei. Rânduiala aceasta

e din voia lui Dumnezeu, dar nu dintr'o voie arbitrară, ci dintr'o voie conformă cu ființa Lui. Tatăl nu poate opri efectele dureroase ce le are călcarea rânduiei asupra oamenilor, căci prin aceasta ar nimici tot prestigiul oricărei rânduiei. E întristat și pentru lipsa lor de iubire față de Sine, dar e întristat și pentru suferințele cari și le-au atras asupra lor. Iubirea Lui însă continuă să fie mare și dacă numai un singur om ar putea opri efectele dezastruoase ale călcării ei. Dar toți o calcă, toți o bagatelizează. Și atunci vine Fiul Său și se face om pentru a restabili prestigiul ordinii divine, prin ascultarea de ea. Răsbunarea ei e ca un blestem ce apasă asupra oamenilor. În relațiile universal tulburate, efectele acestei tulburări le-ar simți și acela care ar împlini întru totul rânduiala pusă de Dumnezeu. Blestemul acesta îl ia asupra Sa benevol, pentru noi, și Fiul lui Dumnezeu și suferă toate efectele tulburării rânduiei universale, împlinind-o în acelaș timp deplin, făcând voia Tatălui. Împlinirea voii Tatălui însemnează în aceste condiții de tulburare universală și acceptarea tuturor urmărilor ei, acceptarea benevolă a reacțiunii ordinii divine călcate. Oamenii în condițiile acestea de tulburare generală împlinesc cu atât mai greu voia Tatălui, cu cât ea însemnează acum și acceptarea de bună voie a tuturor suferințelor ce le aduce călcarea ei. Și atunci avem paradoxul : oamenii, deși sunt datori, nu voiesc să împlinească voia Tatălui, rânduiala lumii, dar nu se pot sustrage în ultima analiză de sub puterea ei și o suportă în răsbunarea ei. Iisus Hristos nu era dator s'o împlinească și putea să evite împlinirea ei, dar a împlinit-o de bună voie atât sub forma pozitivă în care n'o împlinesc oamenii, cât și în forma efectelor ei răsbunătoare, în care o suportă oamenii de silă. Suportarea de silă a reacțiunii a rânduiei călcate este o salvare a prestigiului acestei rânduiei, dar nu una de natură să însemneze o deplină satisfacere a ei, încât să nu mai fie lipsă de-a continua să se răsbune, de-a-și salva prestigiul în fiecare caz în parte. Numai o împlinire de bună voie a cerințelor ei însemnează o perfectă satisfacere a ei și face ca să nu mai fie necesară continuarea de-a se salva printr'o continuă răsbunare. Dar de bună voie nici-un om nu ar fi fost în situația să suporte efectele răsbunătoare ale rânduiei călcate, chiar de-ar fi arătat în fapt toată bunăvoința, pentru că orice om prin faptul că e om nu poate evita cele omenești. Iisus singur le-ar fi putut evita, neîntrupându-Se. Faptul că Iisus de bună voie a împlinit în forma pozitivă și răsbunătoare rânduiala, ne face să spunem că moartea Lui nu a fost propriu zis o răsbunare a legii, o pedeapsă dela Dumnezeu, cum spun unii protestanți, ci un omagiu o satisfacție adusă lui Dumnezeu și ordinii Sale din partea Omului Iisus Hristos.

Rânduiala universală, deși prin unul singur, a fost satisfăcută virtual pentru toți. Dar această virtualitate devine actuală numai pentru cei ce se împreună în spirit cu Iisus Hristos. Dumnezeu oprește la toți cei ce se unesc cu Iisus Hristos, efectele răsbunătoare ale rânduiei universale călcate. Nu pe cele de aici, din lumea pământească, pentru că aici numai unul de-ar mai fi care tulbură prin călcarea rânduiala generală, moartea tot ar exista. Dar pe cele veșnice. Iisus a scăpat de efectele veșnice ale răsbunării rânduiei universale (se înțelege că El a intrat de bună voie în tot acest curs de viață omenească) prin împlinirea ei deplină cât a fost pe pământ. La fel cei ce-și pregătesc încă de pe pământ unirea cu Iisus Hristos în viața viitoare, vor scăpa în brațele Lui de aceste efecte.

* * *

Am spus că Iisus ne-a mântuit nu numai prin privirea Sa spre noi, ci și sau mai ales prin cea îndreptată spre Tatăl, prin împlinirea voii Lui. Dar voia Tatălui, rânduiala lumii, cel puțin în parte, constă în iubirea frățească a oamenilor între ei.

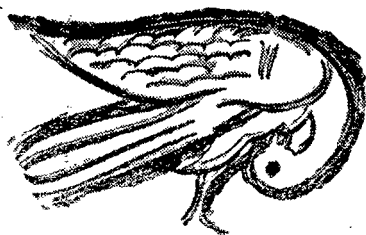
Iisus a împlinit rânduiala aceasta, Voia Tatălui, și prin aceea că ne-a iubit, prin cuvânt, faptă și suferință. Moartea e drept că este în ultima analiză o reacțiune a rânduiei universale călcate, dar actual ea e produsă de multe ori de relațiile dușmănoase între oameni. Iisus a fost răstignit de oameni și a primit moartea nu numai pentru a împlini rânduiala universală în efectele ei răsbunătoare, ci și pentru a arăta oamenilor cât îi iubește lăsându-Se răstignit fără nici-o dușmănie. Sau, vorbind în altă formă, murind din iubire față de oameni, ca să le arăte nu numai prin însuși acest fapt *de bună voie* efectele răsbunătoare ale rânduiei călcate de omenire.

Caracterul de iubire arătat oamenilor nu e deosebit adecă, ci coincide, cel puțin în parte, cu caracterul de răscumpărare al operei Sale în fața lui Dumnezeu.

Așa ne păzim noi în concepția despre mântuire, atât de juridismul catolic care consideră mântuirea realizată printr'o reprezentare legală a lui Iisus ce stă cu spatele către noi și cu fața doar către Tatăl, cât și de ideia protestantă că n'a trebuit să facă nici Iisus, nici Biserica, nici noi, nimic pentru a obține iertarea din partea Tatălui, ci mântuirea constă într'o asigurare prin cuvânt dată de Iisus și după El prin comunitate că Dumnezeu ne-a iertat sau ne va ierta. La catolici e apreciată exclusiv fapta *pentru* oameni, dar nu *privirea* către ei și *vorbirea către ei*; la protestanți *vorbirea* către oameni și nici o faptă pentru ei. Catholicismul disprețuiește persoanele omenești. Preotul n'are lipsă să stea față către față cu fiecare din oameni (vezi taina mărturisirii la ei); aceasta nu are nici-o valoare pentru mântuirea lor. El îi mântuie ca pe o turmă ce stă în spatele Lui, printr'o mijlocire a lui către Tatăl. Ii mântuie chiar fără să-și dea ei seama sau chiar împotriva lor. Principal e să stea sau să fie ținuți chiar cu sila în turma pentru care se fac mijlocitori (vezi Inchiziția, vezi clericalismul catolic).

Protestantismul crede că mântuirea e o chestiune pur subiectivă. Omul se mântuiește printr'o mișcare de sentiment produsă în om prin contactul personal al pastorului sau al unui alt credincios cu el, nu pe baza faptei, a jertfei lui Iisus Hristos, adusă Tatălui din iubire față de oameni.

În realitate Iisus ne-a mântuit nu numai prin faptă, dar nici numai prin cuvânt; nu numai stând cu fața către Tatăl, ci și către noi. Ne-a mântuit cuvântând și făptuind cu fața spre noi, dar și spre Tatăl. Cu fața spre noi, pentru că și așa împlinea voia Tatălui. Dar voia Tatălui e la baza acțiunii Lui. Mântuirea ne-a dat-o și ne-o dă azi în Biserică atât prin privirea preotului spre Dumnezeu în rugăciune și readucerea continuă a jertfei de pe Golgota, a faptei lui Iisus, cât și prin privirea personală a preotului, a închipuitorului lui Iisus, spre credincios (vezi taina mărturisirii la noi), ultima bazându-se pe prima. Mântuirea ni se comunică de Biserică și ne-o însușim noi nu numai prin credință ci și prin ascultarea și împlinirea după putință a voii Tatălui și prin iubirea de oameni. În Biserică nu e numai cuvânt, ci și rugăciune și act, act liturgic și caritativ, act a lui Dumnezeu către noi și al nostru către Dumnezeu și oameni. Credința se produce în noi și se manifestă din noi nu numai prin cuvânt ci și prin faptă.

C R O N I C I

I D E I, O A M E N I, F A P T E

SATUL, IZVOR DE VIAȚĂ ROMÂNEASCĂ

Așa se numește cartea cea din urmă a d-lui Anton Balotă, acest fecund autor a numeroase studii de istorie, de lingvistică și literatură.

Prea multe lucruri nu cunoaștem din bogata activitate științifică a d-lui Balotă, dar am răsufoit nu demult întâiul volum din acea masivă „Albanică”, cu titlu de epopee și cu pagini de grea erudiție și largă respirație de aderență caldă la viața albanezului de dincolo de istorie, care aderență, pare a fi o frumoasă și răsplătitoare caracteristică a autorului nostru. Acest fapt te îmbie mult în scrisul d-sale.

Cartea de care ne ocupăm este o ilustrare în acest sens. Vrând și izbutind să arate evoluția și valoarea realității etnice în viața unui stat, coboară dincolo de istoria mărturisită de document, „în memoria socială”, cu popasuri de integrare în epoci caracteristice neamului nostru sub raportul etnicului. În acest străfund colectiv, stratificat de milenii la strămoșii noștri și improspătat prin noul val de viață creștină, sub raport spiritual și roman sub raport social-administrativ, d. Balotă găsește *ruralul* ca specific de adaptare la realitățile locale, și *satul* ca formă de așezare umană; satul ca o creștere organică specific românească — nu ca o formă imitată de aiurea. În această privință se face o distincție netă între satele de *vecini* sau *boerești* și satele genealogice, provenite din ramificarea, până la proporții de mari întinderi, a unei singure familii. Odată satul încheșat și necesitățile obștești s'au înmulțit, impunând noi forme de viață. A fost nevoie de-un cap, care era mai bătrânul satului, ca cel care deținea privilegiul unei mai strânse apropieri de origină; s'a impus apoi un for de judecată, iar mai apoi o armată de apărare. Iată în germene în sat, elementele fundamentale ale statului care începea să se înfiripe sub presiunea unor forțe streine. Satul era organic legat de pământ. În evoluția lui mereu mai complicată, n'a pierdut nici odată conștiința acestui fapt. Când forțele strei-

ne amintite au început să amenințe proprietatea agrară s'a născut conștiința de „țară”, „terra” care păstrată ca titlu până astăzi pentru realitatea noastră geografică și istorică, dărâamă teoria originii noastre pastorale, pentru clădirea căreia a consumat atâta frumoasă strădanie d. Densușianu.

În conflictul cu aceste forțe ostile s'a ivit „boerul”, adică *războinicul*, care-și câștiga întotdeauna acest rang cu prețul multor sacrificii. Din necesitatea de a opune rezistență temute năvălitorilor, *boerii* au creat *statul* adică totalitatea satelor, cu realitatea lor întregă. Și atâta vreme cât între sat și stat, n'a intervenit nici-un element strein, adică atâta vreme cât etnicul a stat și la temelie satului și la a statului, forța neamului n'a cunoscut înfrângeri din afară, sau turburări înlăuntru.

Cu vremea însă, statul evoluând spre forme superioare de adaptare la nevoile istorice, satul s'a găsit în situația de a-i fi izvor insuficient de viață. Nu-i putea da, anume, o cultură care să satisfacă cerințele nouilor forme de viață. Aici d. Balotă schițează un proces nedrept împotriva ortodoxiei, peste care s'ar putea trece, dacă d-sa n'ar aminti prea des pe d. N. Roșu, care are o altă părere despre ortodoxie, tot așa de greșită. Și unul și altul pleacă de la constatarea singulară și foarte arbitrară că ortodoxia românească nu-i capabilă să pună în circulație valori culturale superioare. De aci nevoia de a apela la catolicism — care a creat tot ce avem mai de seamă în cultura noastră, crede d. N. Roșu — sau la forma slavonă sau greacă a ortodoxiei, după d. Balotă. Nu insistăm mai mult asupra acestor poziții, care se anulează reciproc prin însăși documentarea lor, argumentele d-lui Balotă fiind împotriva d-lui Roșu și invers.

Să amintim însă că în timp ce primul crede insuficientă pentru o cultură majoră doar ortodoxia românească, cu totul deosebită „de ortodoxia de largă respirație răsăriteană” cum în-

suși afirmă, cel din urmă neagă virtutea culturală întregii ortodoxii. Impotriva acestor ciudate poziții stă toată colecția „Gândirii”. Să rămânem la d. Anton Balotă. Dece și-a pierdut ortodoxia românească virtuțile culturale?

Pentru că, aflând aici un fond spiritual puternic, ca să nu sfarme unitatea etnică, a trebuit să i-se suprapună, fără să elimine ceva. Și iată-ne cu o ortodoxie alterată și scăzută în nivelul ei, de îndată ce cea slavonă îi e superioară. Nu combatem această părere de cât întrebând: De ce oare acest fenomen când este vorba de români și nu când este vorba de slavi? Fiindcă să nu uităm că fondul spiritual al slavilor și împrejurările convertirii lor îndreptățesc mult mai mult această posibilitate.

Dar cert este că într'o anumită epocă apar în istoria noastră ortodoxia slavonă și apoi cea greacă, ca forme de cultură oficială. Mai târziu apar „bonjurismul”, modernismul și alte curențe. Aceste fenomene care au cu totul altă explicație istorică, îndreptățesc pe d. Balotă întru susținerea tezei emise. Adevărat este însă altceva. Apariția acestor fenomene, înseamnă rup-tura tragică pentru istoria noastră, dintre sat și stat, respectiv dintre etnie și oficialitate. Furat

de analiza, ademenitoare — fără îndoială—pen-tru un istoric de structura d-sale, a ciocnirii dintre duhul satului și curențele parazitare, crescute ca ciupercile, în spațiul nostru istoric și geografic, d. Balotă uită să sublinieze apăsător tocmăi ceea ce pare a constitui esența lucrării despre care scriem: permanența acestui duh al satului, mereu treaz prin ortodoxia românească, prin Biserica neamului, care n'a fost niciodată alta de cât cea ecumenică, de largă respirație răsăriteană. Activarea acestui duh, în diferite momente istorice, sub imperiul necesităților naționale, până la suprema lor împlinire stă do-vadă tare. Iar ceea ce pe plan cultural a mai ră-mas neîmplinit, tot de aici va crește, tot din et-nicul nostru *ortodox*. Căci restul e caduc. Întru acest ideal se nevoește aprig „Gândirea”, pe care autorul nici n'o pomeneste. Amintim doar a-ceasta, fără să-i jenăm rezervele. Fiindcă ce vrea „credința românească” a d-lui Balotă? Re-alizarea creațiunii totalilor românești „prin coor-donarea etnică a celor trei mari factori sociali, cultura, economicul și politicul”. Iar ceea ce vrea „Gândirea”, peste acest ideal, nu-i e ni-mănui iertat să ignoreze.

NIȚĂ MIHAI

EROISM DEMONIC

Experiența Rusiei Sovietice a entuziasmat și a desamăgit pe mulți. Ceeace se petrece dela 1917 încoace, în colosul rece de dincolo de Ni-stru, constituie una din grandoriile epocii no-astre. O grandoare însă negativă în care s'au răsfrânt toate pornirile antinomice ale sufletu-lui omenesc.

Judecată în sine, adică în afara oricărei per-spectivă doctrinare, revoluția comunistă, visată și începută de Lenin, apare cercetătorului ca un efort titanice menit să sfarme în țândări însăși realitatea. Și de fapt aici stă rădăcina tragis-mului ei, care iese din ce în ce mai vădit la su-prafață. Anume: în acest caracter fundamental antirealist, manifestat mereu în devenirea, din belșug stropită cu sânge, a pretinsei răsvrătiri planetare. Revoluția leninistă a luptat împo-triva celor mai elementare adevăruri politice întocmai așa cum concepția materialist istorică a lui Karl Marx a râvnit să dărâme toate pozi-țiile spirituale ale cugetării filosofice.

Firește, două năzuinți mărețe cărora nimeni nu le tăgăduiește ceea ce este a lor dar cărora, trebuie să le tăgăduim autenticitatea, adică punctul de plecare și scopul.

Bolșevismul a pornit dela premisa mărturis-ită de a elibera lumea prin înlăturarea regimu-

lui țarist vrând să instaureze, în viitor, dicta-tura proletariatului universal. În chiar aceste intenții primordiale ale lui, se ascunde o con-tradicție ireductibilă și se demască o adâncă falsificare a structurii faptului politic. Con-tradicția iată-o: lumea nu poate fi desrobită în numele unui principiu care neagă radical va-loarea autonomă a ființei, prin simpla elimi-nare a despotismului anterior, care, și el, a pân-gărit personalitatea spirituală a omului. Iar falsificarea: viața neamurilor de pe glob nu poate fi redusă la dimensiunea verticală a cla-sei „alese”, trecându-se astfel peste orice gra-niță naturală și ignorându-se orice profunzime organică.

Având fiecare o existență proprie, națiunile se aseamănă exact în măsura în care deosebi-rile dintre ele alcătuiesc zestrea lor specifică. Diferențele naționale sunt o distincție moștenită din veacuri și trăitoare peste veacuri. Și dacă am admite, prin absurd, reușita încercării de uni-formizare a popoarelor, am fi siliți, implicit, să constatăm că întregă omenirea n'ar fi decât un mormânt de platitudine și de elanuri retezate în plină desfășurare. O lume unificată arti-ficial fie în duhul utopic al securității colective, fie în acela al dominației de clasă, ar însemna

degradarea iremediabilă a forțelor de creație și de luptă triumfătoare, — a acelui dinamism mereu hrănit din substanța spiritului, fără de care viața comunităților etnice este un fruct de ceară crescut pe ramuri moarte. Sotind omul ca un epifenomen al societății și ca o suprastructură a datelor economice, marxismul i-a răpit individualității toate darurile originare. Și deaceia a fost logic, aproape necesar, ca el să reducă însemnătatea eului personal la rostul unei piese mecanice în angrenajul sistemului de organizare colectivistă.

Acest sistem, pentru a învinge, trebuia să sdrobească realitatea. Filiația politică și doctrinară a mișcării bolșevice, ne arată limpede, în ce grad lupta de înfrângere a realității a dus la cea mai ucigătoare robie. Eliberarea postulată în loc să ajungă la cucerirea unei noi condiții de viață, s'a prăbușit în cunoscutul sovietism birocratic. Sacrificarea spiritului în vederea întruchipării aieva a paradisului terestru, n'a izbutit să creeze nimic; a schimbat doar o stare vremelnică în altă stare vremelnică. De unde până acuma omul avea dreptul să fie sclavul libertății, în comunism omul este sclavul dictaturii de clasă. Deci, o substituie de termeni, menită să izbească mortal demnitatea spirituală a personalității. Și a izbit-o.

În revoluția bolșevică s'au irosit nesfârșite energii. Faptul că într'o zi cețoasă de Octombrie a lui 1917, Lenin pune mâna pe frânele de mult vacante, ale statului rus, nu este o întâmplare venită din senin. Instaurarea regimului bolșevic a fost pregătită cu decenii înainte, de către toți acei profesioniști a agitației, care cuprinși parcă de un delir diabolic n'au slăvit decât principiul suprem al distrugerii. Comunismul rus, chiar în forma sub care supraviețuiește încă în jungla sovietică stăpânită de țaria fără seamăn a ursului georgian, s'a născut din setea oarbă de a distruge. Acest lucru îi adaugă o profundă semnificație, o semnificație de ordin filosofic și istoric, deopotrivă.

Cine cunoaște originile bolșevismului rămâne izbit de constatarea că șefii mișcării revoluționare au apoloiat toți, ceea ce s'ar putea numi sentimentul haosului. Dacă în lume există o ordine și o ierarhie în felul cum o înfățișează unii sau ceilalți, desigur asta deocamdată nu interesează. Cert este că fără simțul orânduirii transpus în act creator, spiritului i se dărâmă cele mai adânci temelii. Necesitatea organizării ierarhice constituie piatra fundamentală a formelor de cultură. Nu este oare de o definitivă importanță faptul că s'a ajuns chiar la făurirea unui concept: ordinea libertății, în care se sintetizează două sensuri, aparent opuse, dar în fond perfect unitare? Ordinea libertății însem-

nează regăsirea spirituală a gândirii, însemnează adică recunoașterea spiritului ca singura forță de fecundare destinată a umanității. Doctrina comunistă exclude radical o asemenea ordine. Ea în locul creației preconizează desagregarea; în locul ierarhiei, discontinuitatea iar în locul disciplinei naturale, haosul.

Când în jurul lui 1845, Bakunin și Herzen taie întâile vaduri ale anarhismului teoretic, soarta bolșevismului se pecetluia iremediabil. Saint-simonismul n'a fost pentru ei decât un paravan îndărăptul căruia furia îmbolnăvită a elanurilor distructive se deslănțuia ca o furtună. Despre Herzen s'a spus că este cântărețul posedat al descompunerii universale. Într'adevăr, viziunile lui apocaliptice iau acente sguduitoare. În ziarul *Kolokol*, pe care l-a scos în epoca exilului, Herzen scria: „Périsse le monde actuel, puisqu'il étouffe l'homme nouveau, puisqu'il obstrue le chemin de l'avenir! Donc vive le chaos et la destruction! Vive la mort! Place à l'avenir!...” Cuvintele acestea firește, sunt înfiorate de o pasiune profetică — însă de o pasiune care țintește în vid. Ca să se nască omul nou — trăiască moartea! Se răsfrânge aici logica morbidă a întregii concepții marxiste. Bakunin îl completează pe Herzen. Mărturisirea lui că nu știe altă țară decât aceea a învălmășelii mondiale, este rădăcina leninismului. Învălmășeala mondială sau altfel spus, revolta masselor împotriva tuturor normelor și instituțiilor, ar fi după Bakunin războiul planetar al desrobirii, un război total care impune ca inexorabilă condiție a reușitei, carnagiul și care, zice el, va întrece în frenezie și oroare tot ceea ce istoriei i-a fost dat să vadă până acuma. Dar să ne întrebăm: care desrobire?

Căci eliberarea propovăduită ardent de Bakunin este tot una cu intrarea omenirii de sub bolta libertății spirituale sub bolta morții. Perspectiva catastrofică a revoluției închipuite de apostolii anarhismului n'a rămas un simplu postulat. Ea a rodit râvne în sufletul tineretului.

Pravoslavnică Rusie începe să se miște sub presiunea nouilor idei. Și deodată cu această mișcare se deschide în istoria ei, perioada eroismului demonic.

Eroismul demonic al revoluționarilor ruși, printre cari se prenumără un considerabil procent de jidani, constă în efortul de a schimba realitatea potrivit unor principii integrale anti-realiste. Biruința acestui eroism nu s'a înfăptuit aieva. Prin instaurarea regimului bolșevic nu s'a ajuns la un triumf ci la o înfrângere. Nu Lenin a fost victorios ci fanismul învins.

Un bilanț al celor douăzeci de ani de conducere sovietică arată până la evidentă că marxismul este cel mai miraculos atribut al utopiei

sângeroase. Deja știm cu ce se soldează epocarele reforme colectiviste. Dincolo de aspectul lor falimentar în domeniul politic, social și economic, aceste reforme au reușit să degradeze vremelnice orice năzuință și avânt spiritual al individualității. Insul s'a redus acolo la o piesă mecanică, la un fragment material, smuls din rosturile lui originare.

Bolșevismul este o puternică experiență a sufletului rus, e un rău profund și nici decum un episod, un rău dintre acelea după săvârșirea

cărora, viața izbucnește mai viguros, mai plenar. Răul unei națiuni se trăiește până la complectarea lui lichidare. Deaceia Rusia își va consuma experiența sovietică — indiferent de drama prezentului și de dramele viitoare.

În destinul Rusiei, comunismul pare a fi un păcat de moarte. Însă și sfinții au avut asemenea păcate și poate tocmai din această cauză au ajuns sfinți.

SEPTIMIU BUCUR

C R O N I C A L I T E R A R Ă

LIVIU REBREANU: GORILA. — Ultimul roman al d-lui Liviu Rebreanu trebuie să ocupe mai mult decât spațiul de discuții al unei cronici. Și aceasta nu atât prin valoarea sa subiectivă, cât prin problema de actualitate pe care fără voe o ridică. Autorul „Gorilei” e un scriitor realist, care a înfățișat pe rând în operele sale, drama iubitorului de pământ, drama ostașului care e silit de împrejurări să lupte împotriva propriei sale patrii, drama femeii moderne și alte câteva *drame* cari încercau să surprindă, sub aparente de frescă socială, momente de realitate valabile pentru literatură numai întrucât izbuteau să depășească hotarele înguste dintre cari fuseseră culese. Iată aici începutul altei *drame*, pe care cred că d. Liviu Rebreanu nu o va înfățișa nicăieri, căci descoperirea ei de către domnia sa însuși, ar echivala cu o anulare a întregii sale opere. E vorba de drama scriitorului realist care se străduiește să reactualizeze *ad literam* vetustul precept al creației: *ars est imitatio naturae*. E o dramă în această strădanie pentru că a reprezenta fidel o realitate dată, înseamnă a copia crezând că poți crea tu însuși o realitate care nu e în fond decât recepția mediocră și fadă a vieții proiectată și deci mijlocită de propriile tale oglinzi. Privești de pildă strădania uriașă și ridiculă a lui Emile Zola, prototipul realistului exagerat, al naturalistului care își închipuia că literatura e o anexă a științei și că a scrie e tot una cu a privi, a înțelege, a crea. Jocul era prea simplu și prea periculos în același timp pentru a păzi de ruină opera acestui copist care nu voia să înțeleagă un lucru cu totul elementar: realitatea e o existență obiectivă care nu poate trăi întocmai în artă, care e o funcție subiectivă, o acțiune de interpretare a realității obiective. A scrie romane realiste despre muncitori și a adera în același timp la teoriile socialiste ale lui Fourier sau Marx despre salariu și muncă, a scrie romane realiste despre războiul din 1870 și a lua atitudine

împotriva împăratului Napoleon al III-lea, a scrie în sfârșit romane despre preoți, familie și patrie și a lupta a doua zi pro sau contra Dreyfuss, înseamnă a rupe realitatea fără putință de remediare, înseamnă a trăi dublu o existență pe care o vrei unică, înseamnă a trăda dela început un crez artistic pe care-l situează în imposibil propria ta evoluție pe marginele lui incerte.

Am luat drept pildă cazul Zola, nu pentru că e mai evident și mai convingător, ci pentru că drama scriitorului realist se oglindește elocvent în traectoria aceasta care a vrut să fie o lecție și un program. Căci Zola nu a fost un izolat. Înzelații cari l-au urmat au făcut școală, ajungând astăzi la *perfectia* evoluată a celui suprem ridicul naturalist care e literatura așa zisă proletară și în largul căreia trăiește din plin eroarea capitală a magistrului. Căci realismul proletar e un realism strâmb și denaturat prin punctul de vedere la care aderă credincioșii lui. A face politică marxistă și a scrie realist, iată un paradox atât de subtil și de greu de priceput încât Zola însuși l-ar fi apropiat fără nicio ezitare, într'atât se înșurubează de bine în propria lui eroare inițială.

Veacul al XIX-a a fost în genere un veac al erorilor. În cadrul lui au trăit eroarea democrației, eroarea ateismului și a anti-burgheziei, eroarea romantismului declamator, eroarea pansianismului ateu, eroarea anti-clericalismului, eroarea realismului și a naturalismului și tot atâtea erori cari își au totuși utilitatea lor: aceea de a ne fi oferit posibilitatea unei aprecieri bazate pe experiență. Cine nu le-a înțeles le-a urmat și le-a continuat, apărând astăzi în ipostaza jenantă a unor apendice inactuale. D. Liviu Rebreanu e un astfel de apendice.

Să nu se creadă însă că în veacul trecut eroarea a domnit cu exclusivitate. Dacă am lua numai literatura drept subiect de cercetare, am constata că Zola e contra-balansat de Flaubert,

că Victor Hugo e răsturnat de Baudelaire că Leconte de Lisle e un pigmeu față de linia pură care începe cu Vigny și se termină cu Verlaine și Peguy, că fantasticul din opera unor Barbey d'Aurévilly sau Villiers de L'Isle Adam devine o mare posibilitate de a fecunda o nouă mișcare literară. Realismul începe să fie un balon care se desumflă de prea multă încredere în potențialul de îngurgitare a realității.

Și totuși d. Rebreanu a încercat o dată evadarea din sine însuși, cred că mai mult ca o experiență decât ca o convertire la un alt ton de expresie. „Adam și Eva” a însemnat însă o catastrofală pedeapsă a ieșirii din sine, care explică stăruința cu care autorul s'a reîntors la uneltele sale de odinioară.

N'aș vrea să las să se înțeleagă că autorul „Răscoalei” nu e un om obiectiv. Potrivit însă distincției pe care o făceam mai sus, a fi scriitor înseamnă a renunța la obiectivitate, înseamnă a privi și a reproduce cu atât mai nesincer cu cât ești mai *realist*. Să ne închipuim totuși că obiectivitatea devine posibilă în arta scrisului și că transfuzia realității în operă se face cu precizie științifică. Unde mai e atunci utilitatea istoricului care are misiunea de a înregistra faptele? Unde mai rămâne necesitatea ziaristului-reporter și a aparatului de fotografiat? Copia vieții e o misiune a cotidianului ilustrat, interpretarea ei e misiunea artistului care renunță la obiectivitate tocmai pentru a nu face operă realistă.

Să justificăm teoria de mai sus prin prisma proaspătă a romanului pe care l-a scris cu o casnă de câțiva ani, d. Liviu Rebreanu. „Gorila” vrea să surprindă fazele unui proces social foarte apropiat în timp, ceea ce-i așează paginile sub emblema actuală a unei încurcate „speciae contemporaneitatis”. Uneori evenimentele descrise devin pasionate prin numele și întâmplările pe cari le evocă în mintea cititorului avizat, adică a omului care a participat oarecum la circul vieții politice a ultimelor două decade. Personajul principal nu e un om ci în intenția autorului a vrut să fie *gorila*, animalul hidos și desguștător al intrigilor politice de după războiu. Sufletul cinstit și leal al celui ce înțelegea să-și croiască un drum prin propriile sale mijloace și să realizeze printr'o dragoste sinceră, un început de fericire, nu poate însă rezista *gorilei*. Poonetul unui revolver pune capăt acestei treceri luminoase printr'o mocirlă de patimi și minciuni. Cazul are atâtea asemănări cu realitatea și reușește atât de des să anexeze personaje și întâmplări petrecute într'adevăr, încât romanul d-lui Rebreanu e cu siguranță o frescă a vremii noastre. Aceasta o afirm în afara oricărui considerent critic, mânat numai de intenția de a

demonstra că întreaga construcție e de o su-părătoare inutilitate. „Gorila” nu poate spera altceva decât un succes de moment, legat de pasiunile actuale pe care le răscolește. Căci cartea d-sale suferă de toate păcatele realismului. Nu e adică nici o redare obiectivă a realității care ar putea servi istoria sau curiozitatea de mai târziu, nici o operă a cărei puritate literară să poată străbate vremurile. „Gorila” ca orice operă realistă demnă de acest nume, e o creație intermediară, așezată între obiectivitatea realității privite și subiectivitatea artistului spectator. Rezultatul nu poate fi decât abdicarea la durabilitate.

Privit individual, din punctul de vedere al criticii care apreciază în afară de orice contingente, romanul d-lui Liviu Rebreanu suferă de un păcat fundamental: lipsa de subtilitate a autorului. Dacă forța primitivă a scrisului său putea deservi subiectele tari din „Ion”, „Răscoala” și „Pădurea spânzuraților”, unde orice subtilitate ar fi stânjenit desfășurarea puternică a dramei, în „Gorila” viața de salon și de redacție a eroilor, cerea mijloace cu totul opuse, pe cari d. Rebreanu le-a scotocit în sine cu o vizibilă poftă de a le găsi. Că ele nu erau acolo, asta rămâne să o constate romancierul însuși după apariția unei cărți încărcată de conversații baroce în cari tronează ca o păclă, lipsa de spirit și de abilitate a autorului. Că pe simpaticul erou al cărții îl chema Toma Pahonțu (oribilă descoperire a unei căutări de câțiva ani) și că numele celorlalte personaje sunt de un inestetic izbitor, (Belcineanu, Rotaru, Utalea), denotă mai stăruitor decât orice altă constatare, imposibilitatea d-lui Rebreanu de a soluționa favorabil rețeta subtilă a unei asemenea întreprinderi. Realismul d-sale nu are cel puțin scuză de a fi complet.

VINTILĂ HORIA

* * *

ATLASUL LINGUISTIC ROMÂN. — Se spune că în Atena de altădată, la un anumit timp, se oficia o solemnitate pe cât de teatrală pe atât de plină de înțeles. Intr'o tăcere dumnezeiască, locuitorii vechei cetăți se răzlețeau de-a-lungul zidului, formând un fel de lanț. Cel dintâi aprindea o torță dela altarul sacru, alerga să o treacă celui de al doilea, iar acesta o încredința unui al treilea, și așa mai departe din mână în mână. Fiecare concurent alerga fără să privească înapoi, neavând alt gând decât să apere flacăra sfântă pe care îndată avea s'o treacă altuia. După încredințarea că și-a îndeplinit misiunea, oprit în loc, nevăzând decât de departe goana stelei sacre, în genunchi o întovărășea cu ochii, fără altă mișcare, până ce o pierdea .

E cunoscuta tradiție a lampadoforilor greci, pe care *Lucrétius* a immortalizat-o în versul: *et quosi cursores, vitae lampada tradunt...*

Peste munți, în cetatea românească a Clujului domnul Sextil Pușcariu oficiază o aceeași solemnitate lampadoforică, dacă se poate spune. Cu grijă sacră întreține și caută să treacă mai departe torța cu lumina fără moarte, făclia științei pusă în slujba neamului, ce i-a fost încredințată acum câteva decenii. Nu este an în care domnia-sa să nu facă să apară, dacă nu opere monumentale dar cel puțin câteva sute de pagini, care să privească limba și ființa neamului. 1938, atât pentru d. Pușcariu cât mai mult pentru cultura românească, poate fi socotit un an glorios.

Căci după câteva decenii de muncă intensă, de eforturi titanice, mâna de învățați dela Cluj, de pe lângă *Muzeul Limbii Române*, face să apară cele dintâi fascicule din: **DICȚIONARUL LIMBII ROMÂNE ȘI ATLASUL LINGUISTIC ROMÂN**. Aceste două monumentale opere în curs de tipărire — cea din urmă abia în 1945 va fi terminată, alături de *Biblia* scoasă de Sf. Sinod, și la a cărei nouă ediție se lucrează dincolo, la Fundațiile Regale, ca și *Enciclopedia României*, toate dovedesc o maturitate culturală, de remarcabile proporții, la care s'a ajuns în România Mare.

Dar atât *Dicționarul* cât și *Atlasul linguistic* nu se situează, istoric și actual, pe un plan singular în cultura românească de dincolo de Carpați. Amândouă sânt rezultanta unor continui eforturi a zeci de generații ardeleni. „Goana torțelor” din simbolica tradiție ateniană capătă aici, în Ardeal, o trăire ce trece dincolo de înțelesul omenesc. Căci ce sânt oare umilii preoți din Măhaciul sau Sâmpetru transilvan, popa Grigore sau Popa Ion, diaconul Coresi din ținutul Brașovului, Mitropolitul Simion Ștefan din cetatea Bălgradului, acea întreagă galerie de savanți și mucenici totodată din epoca mesianismului ardelean până la Sextil Pușcariu, decât lampadoforii unui neam. Și ceace e sublim în goana lor, este trăirea de nespus în ființa neamului.

Și cum neamul se confundă cu limba lui, nu e surprinzător ca dela Popa Grigore din Măhaciul la Sextil Pușcariu preocuparea de căpetenie a tuturilor să fie limba. Odată se va găsi cineva care să urmărească această problemă circumscrisă în timp și spațiu, problemă specifică Ardealului.

Se va vedea atunci, încadrate în atmosfera vremii, ce înalt înțeles capătă cuvintele din *Evangheliarul* lui Coresi din 1561 că „mai bine e a grăii cinci cuvinte cu înțeles decât zece mii de cuvinte neînțelese”. Iar fraza scrisă de cel

îndurerat de soarta Românilor de a fi răsăriți prin alte țări, fraza din predosloviea *Noului Testament* dela Bălgrad că: „bine știm că cuvintele trebuie să fie ca banii, că banii aceia sânt care îmblă în toate țările, așa și cuvintele acelea sânt bune carele le înțeleg toți”, capătă un înțeles deosebit. În accepția de astăzi ea se ridică la un înalt principiu filologic: de răspândire a cuvintelor în timp și spațiu, un fel de geografie a lor, — adică cu un cuvânt modern, a unei noi discipline științifice: *atlas linguistic*.

Pomnind dela aceste două momente și trecând printr'un al treilea — al școlii și curentului latinist — din care noi nu trebuie să reținem acea artificializare a limbii, explicabilă prin tendința și spiritul vremii, ci duhul de erudiție — ajungem la *Atlasul Linguistic Român*.

Această lucrare monumentală a vremii noastre însumează eforturile și spiritul de care au fost animate toate generațiile de erudiți ai spiritualității ardeleni. Ca și monahii dintru începutul românismului sau erudiții blăjeni care, în miez de noapte între toaca ce-i chema la rugăciune și proslăvirea de fiecă clipă a Domnului, găseau timp liber și pentru proslăvirea neamului, domnul Sextil Pușcariu și școala filologică dela Universitatea Daciei Superioare au sacrificat și sacrifică tot ce poate constitui bucurie a vieții, pentru bucuria neamului.

Dar *Atlasul Linguistic Român* nu vine numai dintr'o atmosferă de peste veacuri, ci și dintr'o atmosferă actuală de înalt scientism filologic din țara de peste Carpați.

De fapt, în România Mare de după războiu s'a manifestat o febrilă activitate în domeniul atât de vast al lingvisticii. Școala lui Alexandru Philippide dela Iași, a lui Ovid Densusianu dela București și a lui Sextil Pușcariu dela Cluj, cu revistele, buletinele și studiile lor stau drept mărturie afirmației noastre. Fiecare din aceste școli are strălucirea și contribuția de care va trebui să se țină seamă. Dar, parcă, niciuna — ca cea dela Cluj — n'a angajat mai bine, mai unitar, problemele de lingvistică română. Cele câteva mii de pagini ale *Dacoromaniei* ce apar periodic, *studiile* atâtor învățați, — începând cu d-nii Pușcariu, Capidan, Giuglea și terminând cu cei din generația tânără, cu d-nii Sever Pop, Emil Petrovici, C. Laccea..., fasciculele *Dicționarului român*, la care numai la Cluj se muncește de mai bine de trei decenii, și în fine, acum, *Atlasul linguistic român* al cărui prim volum din partea I-a îl avem în față, toate la un loc nu sânt decât fațete ale unei și aceleași probleme: limba românească.

Să ne oprim și să urmărim mai îndeaproape cea din urmă tipăritură a Muzeului Limbii Române din Cluj: *Atlasul*; și să-l urmărim nu cu

ochiul specialistului, a filologului cu o caracteristică disciplină intelectuală, ci cu acela al celui îndrăgostit de limba neamului, al celui orientat într-o mai mică măsură în problemele de lingvistică contemporană.

Dintru început, ceea ce izbește spiritul observatorului atent este totala revizuire a unor probleme ce se impuseseră într-un mod livresc, probleme ce se referă la limba și trecutul neamului românesc, apoi punerea altora nouă, într'un cuvânt o adevărată revoluționare a lingvisticii române. Pe de altă parte, vechiul *Linguistischer Atlas des daco-rumänischen Sprachgebietes* al lui Weigand, tipărit la Leipzig în 1909, era sumar alcătuit — din 67 de hărți, — iar Gilliéron încă nu-și expusese principiile sale de geografie lingvistică. Cel de astăzi, alături de Atlasele existente ale romanității apusane: al Franței, al Cataloniei, Italiei și Elveției și al Corsicei, vine să completeze minunat imaginea întregii romanități, cu aceea a romanității balcanice.

Urmărind mai cu atenție, în hărțile Atlasului nostru, răspândirea cuvintelor în spațiu ca și cristalizarea în timp a diferitelor particularități fonetice, se ajunge la concluzii revelatoare în ceea ce privește patria primitivă a poporului și limbii române.

Vestita teorie a lui Rössler, ca și a atâtor istorici și filologi streini sau români, suferă modificări esențiale, impuse de materialul viu și prețios al hărților lingvistice pe care acum le avem. Se va vedea astfel că poporul român și deci și limba lui nu s'au format așa cum s'a spus, nici la nord, nici la sud și nici la gurile Dunărei, ci în întreaga peninsulă balcanică. Căci la un moment dat a existat o *romantitate balcanică*, pe care Atlasul lingvistic român o ilustrează concludent

Astfel că strămoșii noștri, începând cu cei din nordul Transilvaniei — din Baia Mare, continuând cu cei din munții Pindului și Rodop — cu Armânii și cu cei de pe coasta Dalmației, toți de pretutindeni vorbeau o aceeași limbă: *stră-româna*, un cuvânt scump filologilor dela Cluj. Iar între aceștia toți, până la venirea Slavilor, a existat un *contact geografic viu și o trainică continuitate spirituală*. În sprijinul acestor afirmații, enunțate de unii istorici și lingviști cu mult înainte, vine acum și le întărește Atlasul lingvistic. Căci iată, o mulțime de cuvinte cu o formă latină arhaică se găsesc atât la Românii din Pind, cât și la cei din munții Apuseni; astfel: *aliu* spun la usturoi și armânii și moșii; *ocliu*, *ureacle*, *invrimă*, pronunță și cei din sud ca și cei dela nord, ceea ce înseamnă că de-a-lungul multor secole a existat o puternică romanitate aici, în răsăritul Europei. Și — după cum spune domnul Sextil Pușcariu, această romanitate a

fost mai puternică în vestul Daciei, deoarece a putut să existe un contact mai viu între cea de pe meleagurile răsăritene și cea apusună. Și Atlasul lingvistic vine să confirme aceste presupoziii dinainte vreme.

Dar contactul geografic, de care aminteam mai sus, ca și continuitatea de spirit care a existat întotdeauna în patria primitivă a străromânilor, aduc după sine o *superbă unitate lingvistică*.

Vorbirea de astăzi a Românilor de pretutindeni nu are nimic din lipsa de unitate a multor popoare romanice. Căci pe când, spre exemplu, un venețian nu se înțelege cu un napolitan, sau un provensal cu un parisian, la noi dimpotrivă — un țaran din fundul Moldovei se înțelege de minune cu un oier din Apusenii Transilvaniei, sau un țaran din Vârciorova cu un armân din munții Pindului. Omogenitatea de grai din cele 4 dialecte ale limbii române e surprinzătoare. Și mai mult încă, un fapt de o deosebită importanță pe care-l pune în lumină Atlasul nostru lingvistic: *lipsa unui dialect și chiar a unui grai ardelen*. Deoarece din hărțile pe care le avem, și observația va fi întregită cu fiecare volum din Atlas ce va apare, reiese ori o perfectă asemănare a graiului din Ardeal cu cel din Muntenia, ori o împărțire în două regiuni: una din jurul Brașovului, care tinde către Muntenia, iar alta din nordul Transilvaniei, care gravitează către Moldova. Nu încerc să enumăr o serie întreagă de cuvinte, faptul este prea cunoscut.

Din el însă trebuie să concludem că *influența maghiară de-a-lungul unui mileniu aproape n'a reușit să schimbe întru nimica graiul românilor ardeleni*, — cele câteva cuvinte pe care le avem sau particularități fonetice — de accent mai mult, — sânt pe cale să dispară după 20 de ani de viață comună.

Și, hotărât lucru, ceea ce a contribuit la această superbă unitate lingvistică au fost nesfârșitul șir de preoți ardeleni, biserica Domnului în jurul căreia s'a strâns neamul, apoi acel Badea Cârțan, ce tăbărește prin trecătorile munților deșaga cu cărți de dincoace de Carpați, și mai mult decât toți ciobanii, oierii neamului ce-și purtau dorurile și cu ele graiul țarei de pe un plaiu pe altul. Toți la un loc, în decursul secolilor, au făcut să dispară acele granițe politice impuse de vitregia vremurilor.

De aceea e bine să se spună, fără nicio teamă că va supăra urechea celor mai fini esteți ai noștri, că limba noastră e o limbă ciobănească și țărănească totodată. Iar *Atlasul Lingvistic Român* este un *Atlas țărănesc*, după cum însuși domnul Sextil Pușcariu l-a denumit. Și această denumire de limbă ciobănească, țărănească, nu

trebuie luată în sensul că noi vorbim o limbă a târlei, săracă în cuprinsul ei. Nu. Ci în înțelesul acela că de acolo își trage ființa ei, în jurul târlei și a bisericeii și-a structurat aspectul atât de bogat și unitar de azi.

Și mai mult, în înțelesul că dacă i s'ar ceti unui cioban *Doina* lui Eminescu, acesta nu numai că ar înțelege-o, dar ar suferi și ar plânge dimpreună cu poetul durerile neamului, care sânt și durerile lui.

Astfel că ingenioasa sugestie a profesorului Caracostea — că cei care alcătuiesc Atlasul să facă apel și la câțiva scriitori reprezentativi ai literaturii noastre, întărește și mai mult convingerea că unitatea limbei se manifestă nu numai orizontal, ci și vertical. *Intre limba vorbită de un cioban din vârful munților, sau de un intelectual român și limba literară a celor trei scriitori pe care i-a chestionat alcătuitoarii Atlasului — pe Brătescu Voinești, Sadoveanu și Agârbiceanu, este o perfectă unitate.*

Trecem peste o mulțime de alte probleme — mai mari sau mai mici — pe care le mai pune Atlasul lingvistic român; ele se vor adânci și evidenția cu fiecare volum ce va apărea. Poate că ar trebui să insistăm chiar dela acest prim volum asupra unor probleme de romanistică internațională; asupra raporturilor ce există între romanitatea apusună și cea balcanică, și pe care le accentuiază sau le corijează Atlasul nostru. Le las însă pe seama altor spirite mai competente în materie. Noi ne-am mărgini doar să accentuăm o singură latură a acestui raport: *că, desigur, vor fi existând multe probleme de lingvistică română care nu se pot lămurii decât în cadrul romanității apusene, dar nu-i mai puțin adevărat că sânt altele care pot fi lămurite numai în cadrul romanității balcanice; că, desigur, sânt ferestre larg deschise către vechiul imperiu latin din apus, însă sânt mult mai multe și mai larg deschise către celălalt imperiu — Orientul latin.*

Pentru că limba română, ca și cultura și literatura, are o prețioasă structură care vine de aici, dela noi de acasă, din Balcani. Orientul latin s'a răsfrânt nu numai în felul de a gândi al românului, de a cânta sau de a creia, ci și în felul de a vorbi. Este o problemă care va trebui să fie mult accentuată, o problemă care-și așteaptă maestrul, mai ales că materialul necesar, adunat cu o deosebită destoinicie, îi stă la îndemână.

Căci, într'adevăr, *Atlasul Lingvistic Român* pune la dispoziția viitorului cercetător un imens material prețios, adunat cu o rară trudă — după cum recunosc cei mai de seamă romaniști ai vremii noastre. Domnul *Sextil Pușcariu*, inițiatorul, conducătorul și animatorul de ani de

zile al acestei mărețe tipărituri stă drept che-zăsie. Iar cei doi realizatori, pricepuții și neobosiții cercetători *Sever Pop* și *Emil Petrovici*, prin pregătirea lor în domeniul geografiei lingvistice ne dau cele mai bune încredințări că opera începută va rămâne de-a-lungul vremurilor ca una din cele mai monumentale creațiuni a spiritului românesc.

Amândoi, învățații ai maestrului *Sextil Pușcariu* și ai atmosferei filologice dela Muzeul Limbii Române din Cluj, au și o pregătire specială în domeniul cercetărilor pe care le-au întreprins. Domnul *Sever Pop*, autorul primului volum din cele zece care așteaptă să apară, ca elev al școlii române dela Fontenay aux Roses a urmat și cursurile pline de sugestii ale maestrului în geografie lingvistică: *J. Gilliéron*; domnia-sa, înainte chiar de a începe cercetările personale, a întreprins o serie de anchete, a lucrat pe teren alături de d-nii: *Jud, Gauchat, Griera, Pellis*, și, desigur, că experiența căpătată alături de acești învățați îi va fi condus pașii în timpul celor 8 ani de muncă depusă în domeniul lingvisticii române.

Felul cum au fost puse întrebările, pe care le reproduce pe marginea fiecărei hărți, alegerea subiectelor și a comunelor, vedesc, desigur, multă destoinicie la domnul *Sever Pop*; iar cele 301 comune umblate, cu cele 672.800 de răspunsuri culese în cei 8 ani, cu transcrierea lor fonetică, cu ajutorul fonografului — sau a schițelor și aparatelor de fotografiat — redactarea fișelor ca și a hărților colorate, iată o muncă de adevărat titan. Ea va fi apreciată și folosită nu numai de lingviști, ci de orice intelectual român. Căci, după cum spune d-l *Sextil Pușcariu*, „*Atlasul Lingvistic Român nu este numai un instrument de documentare pentru lingviști. Istoricul, etnograful, folkloristul și geograful pot găsi în hărțile noastre lămuriri pentru preocupările lor. Dar nu numai ei, ci oricare Român cult va găsi în hărțile Atlasului informațiuni, din cele mai prețioase, despre cel mai scump patrimoniu național, limba*”.

Intr'adevăr, fiecare Român-cult nu numai că se va informa asupra multelor și diverselor probleme, pe care i le pune Atlasul nostru dar va fi și mândru că are la îndemână o asemenea operă, că știința, cultura română au ajuns la un așa de înalt grad de maturitate științifică. Prin priceperea celor ce l-au alcătuit, prin spiritul de jertfă și de muncă încordată în cursul a multor ani, ca și prin execuția tehnică, *Atlasul Lingvistic Român* se situează alături de cele mai bune.

Iar timpul în care vine, ca și centrul cultural Cluj, care l-a produs îi dau o și mai mare importanță. Intrucât, acum, în această vreme de mare fierbere, de apărare a granițelor și de au-

totodeterminare a grupurilor naționale, e bine să se știe de toată lumea că noi la granița de vest a Țării avem nu numai fortificații strategice, ci și fortificații, cazemate de refontă a spiritua-

lităței noastre; că romanitatea e tot atât de puternică ca și odinioară la granița de vest a vechei Dacii.

GH. VRABIE

C R O N I C A M Ă R U N T Ă

BALADA. Iată o ramură a poeziei, în care seva inspirației s'a uscat. Ideea ei o reactualizează d. I. U. Soricu, tâlmăcind în „Cuget Clar” *jalnicul cântec al nobilei femei a lui Asan-Aga*. Frumoasa poezie o cunoaștem din versiunea domnilor Anton Balotă și Radu Gyr, cari o înfățișează ca un episod desprins din eposul sârb.

D. I. U. Soricu o verifică după un text german și, urmând pe Herder, o socotește de origine molvacă sau „mauro-vlahă”. Nu e de competența noastră să lămurim această chestiune.

Ceeace ne interesează aici e traducerea domnului I. U. Soricu și, după aceea, câteva considerații în legătură cu balada.

Anton Balotă și Radu Gyr au redat fragmente din eposul sârb în versuri albe, endecasilabice. I. U. Soricu, adoptă versul de 12 silabe, cu cesură și cu rimă, adică un mod familiar baladei noastre populare și auzului românesc deprins cu poezia muzicală. Preferințele noastre merg în chip firesc către acest din urmă fel de încetățenire literară, chiar dacă necesitățile rimei ar pretinde unele mici modificări ale conținutului din original. Traducerea unei poezii nu are numai o valoare documentară și informativă, ci dincolo de aceste lucruri, ea trebuie înzestrată cu farmecul artei pentru a-i face frumusețea comunicabilă.

D. I. U. Soricu e un poet despre care azi nu se vorbește. Dar în volumul său *Florile dalbe*, tipărit înaintea de războiu, sânt bucăți cari rezistă vremii și merită să fie puse din nou în circulație. Melancolicele terține „Către Postumus”, poemul de largă inspirație evanghelică „Fata lui Iair” și atâtea cântece de intimă tonalitate populară îmi sună și azi în gând, după treizeci de ani. Din marele tumult al războiului, poetul a smuls un mănunchiu de *Doine*, scrise nu numai în metrica poporului, dar atât de mult în spiritul lui încât unele, după ce au căzut în adâncul anonim, revin ca plâsmuiri ale muzei rurale.

I. U. Soricu are astfel simțul și îndemânarea să meșteșugească traducerea în modul fericit, pe care l-a ales. *Jalnicul cântec* sună autentic românește, chiar dacă nu-i auzim aici decât începutul :

*Ce-mi albește 'n zare, lângă codru, frate ?
A căzut zăpada pe neașteptate ?
Sau în stoluri albe lebede sosiră
Poalele de codru de mi le 'mpânzără ?
De-ar fi fost zăpadă, se topia oricum,
Lebedele albe își vedeau de drum,
Ci, dacă ponorul pare alb ca nins,
E că Asan-Aga corturile-a 'ntins...*

Literatura i-ar fi recunoscătoare dacă tâlmăcitorul nu s'ar opri numai la această întâie și frumoasă prezentare.

În legătură cu acestea, credem că e în interesul superior al poeziei o reactualizare a genului baladei. Ca și nuvela, ea a fost una din formele cele mai cultivate și mai glorioase ale muzei naționale. Baladele istorice ale lui Bolintineanu, oricât de ușor compuse pentru gustul de azi, au jucat un rol considerabil în dezvoltarea sentimentului și a conștiinței autohtone. Alecsandri a cultivat și el genul, dar fapta lui epocală e valorificarea baladelor populare. George Coșbuc a atins cu ale sale o culme de perfecțiune artistică, pe care, dintre poezii europene poate sta numai un Uhland, un Bürger sau un Victor Hugo. După maestru, adică după Coșbuc, St. O. Iosif a minorizat oarecum genul care, din viril și pietros, a devenit sub pana lui duios și moale. D. Anghel a transpus somptuos câteva balade străine. Dintre ceilalți poeți, Ion Bârseanu, uitat astăzi pe nedrept, și G. Tutoveanu au adăugat acestui patrimoniu literar unele plâsmuiri vrednice de reținut.

Războiul a adus dispariția totală a interesului poezilor pentru baladă. Versul s'a destrămat, sentimentele și-au pierdut conturul clasic al verbului. Drumul a mers multă vreme dela inimă părăsită la notația epidermică de proces-verbal sau invers, la ermetismul de laborator sintactic al așa zisei poezii intelectualiste. Adevărata poezie, ca orice formă de artă, e destinată prin natura ei să se comunice; dar noile experimentări, părăsind însăși tehnica verificată și consacrată a comunicabilității, au rupt punțile dintre poeți și public. Pe cei cari vor să guste poezia nu-i interesează niciodată experiențele de laborator ale scriitorilor, ci numai rezultatele lor armonioase și comunicabile. Așa

zisa poezie nouă, tumultuoasă, turbulentă și înformă, n'a făcut altceva decât să-și scoată în stradă încercările experimentale. În locul sentimentelor, ea oferia o pulverizare incoherentă de senzații; în locul melodiei, scrâșniri și crispări; în locul formei, căutarea ei chinuită și neisbită. Lectura unei astfel de poezii a devenit un chin în loc să rămână o desfătare; iar cititorul nu dorește chinul de-a căuta frumosul cum cel surd caută sunetul cu ajutorul cornetului acustic sau cum minerul sapă stânca pentru a găsi într-o săptămână trei bobite de aur. Poezia aceasta, chinuită și chinuitoare, a fost astfel cu totul părăsită de public. Astăzi poezii nu se citesc decât ei între ei. Nici măcar prozatorii nu-i citesc, necum ceilalți creatori de artă.

Vremea noastră de haotică febrilitate reprezintă, între altele, următorul paradox: poezia, oricât de scurtă, nu se citește; romanul, oricât de lung, se citește. În afară de cele spuse mai sus, nu știu ce concluzie s'ar putea trage pe seama acestei psihologii a publicului. În orice caz, ceea ce putem constata e un gust incontestabil pentru forma și pentru spiritul epic.

Și pornind de la decadența formală a poeziei și de la decăderea ei din preferințele publicului, cred că nu greșesc când afirm că o reabilitare a ei ar fi cu putință legând-o de gustul epic al epocii. Gustul acesta de altfel nu e numai o preferință literară, ci un climat general al spiritului contemporan. Trăim în era constructivismului, care el însuși îmbracă proporții epice.

Dintre ramurile poeziei, balada îi corespunde prin excelență, adică tocmai ceea ce a căzut cu totul dincolo de atenția poezilor. Dacă nu mă interesează și nu mă atrag cristașele sufletești, care adesea nici nu sunt torturi adevărate, ci numai gesticulații exterioare pe un fond de mediocritate, ale insului izolat, ce nu isbutește să se articuleze în forme armonioase, mă va interesa, sunt sigur, povestea supra cadentată a unei isprăvi, a unei îndreptări eroice, a unui mit, a unui fragment de istorie, care să respire un sens sincron cu sensibilitatea epică a vremii noastre.

Balada e un fel de dramă, de roman sau de nuvelă condensată în strofe ritmice. Ea e de natură să reabiliteze poezia, adică să restabilească punțile de comunicație rupte de prea îndelungatul și obositorul experiment stilistic pe teme lirice.

Dacă nuvela, părăsită și ea din pricina dificultăților tehnice inerente, sau diluată în roman din motive mercantile, se reabilitează prin creațiile de strălucire excepțională ale lui Victor Papilian, un poet de aceeași măsură artistică poate reabilita poezia prin baladă. Gândul acesta e mai vechiu. Și dacă în paginile revistei

noastre au apărut în anii din urmă câteva balade remarcabile, semnate de Radu Gyr, îndemnul a pornit din această necesitate de a restabili poezia în prestigiul ei de altă dată. Poate chiar un concurs încununat de premii, în felul tradiției medievale a trubadurilor ar fi binevenit pentru a crea un stimulent în această direcție.

Firește, nu e balada singurul mijloc de reabilitare a poeziei, dar e, poate, cel mai de efect.

HERO și LEANDRU. În lipsa altor evenimente poetice din toamna aceasta, care a trecut cu mâna goală de volume, să însemnăm ca pe o dată importantă traducerea în românește a poemului lui Musaeus, Hero și Leandru, făcută de d. Theofil Simenschy. Ea ne atrage atenția în revista „Viața Basarabiei”, unde e retipărită din „Orpheus” dela 1925, când ne-a scăpat din vedere.

Musaeus, autorul celebrului poem, ne spune traducătorul, e singurul poet de seamă al Eladei păgâne din vremea creștină. Nu se știe precis dacă a trăit în veacul IV sau VI, nici dacă va mai fi scris alte opere. Dela el a rămas numai acest singur și unic poem, ca o ultimă strălucire a geniului antic și suficient să-i poarte gloria pe valurile veacurilor. Căci Hero și Leandru e povestea eternă a dragostei, cu atât mai sublimă cu cât își stinge mai brusc văpaia în tragedie. Tema e ispititoare și a fecundat inspirația lui Schiller, când a scris balada cu același nume, de care pomenește d. Simenschy în notița însoțitoare și care, pe cât mi-aduc aminte, a fost dată pe românește de regretatul poet bucovinean Constantin Berariu. Ea a slujit de asemenea ca izvor poetic al tragediei cu același nume a vienezului Franz Grillparzer. Și fără îndoială, nu numai în literatura germană a făcut carieră.

Urmărirea unor astfel de teme, care, prin capacitatea lor de inspirație, au dobândit o circulație universală, cade azi în sarcina acelei noi discipline științifice, numită literatura comparată, în care un Basil Munteanu și-a căpătat un frumos prestigiu, prin studiile sale de vastă erudiție, publicate în limba franceză.

Vorbând de nemuritorul poem, pe care îl traduce, d. Simenschy îi găsește și unele cusururi cum ar fi mulțimea epitetelor, repetițiile și amănunțimea descrierilor. Nouă ni se pare că aceste cusururi nu există și că în această capodoperă nu găsim un cuvânt de prisos. Totul ni se pare rotund de perfecțiune.

Se zice de obicei că nu subiectele sunt geniale, ci arta cu care sunt tratate. În Hero și Leandru însuși subiectul ne pare genial și mai ales genial încadrat în spațiu. Ideea iubirii fără margini dintre superbul tânăr Leandru din Abydos și frumoasa Hero, preoteasa Venerei, din Sestos, două cetăți despărțite de apele Helespontului, constituie elementul principal care dă măreție poemului. Și cum pasiunea în atât se intensifică prin contradicția stavililor, această condiție e admirabil realizată în faptul că pentru Hero, fecioara Venerei, căsătoria e interzisă, că între cei doi îndrăgostiți se interpune implacabil Helespontul, ale cărui talazuri Leandru le biruie totuși înnot, și că, pe deasupra, puterea uriașă a uraganului, identificată de poet cu Destinul, distruge în cele din urmă această fericire eroic cucerită, înecând-o în apele amare ale Mării. A interpune în pasiunea exasperată a iubirii o lege morală protivnică, o mare și un uragan răzbunător, ni se pare într'adevăr un gând de mare putere creatoare. Toate aceste elemente, care n'au nimic mărunț în ele, dau prin dimensiunile lor măreție și nobleță poemului.

În descrierile amănunțite nu e vorba de lungimi plictisitoare. Aceste descrieri se referă la ziua sărbătorească în cinstea Venerei și a lui Eros, când e adunat la templul din Sestos întregul tineret din Răsărit, — ceva ca în Nunta Zamfirii lui Coșbuc — și când eroii poemului se cunosc, răniți fulgerător de „aceeași săgeată a lui Eros”. Episodul acesta e organic gândit în economia tehnică a lucrării. Se putea născoci un prilej mai fericit și mai solemn al întâlnirii decât sărbătoarea însăși a iubirii? Comparați acest element al lui Musaeus cu faptul că în Romeo și Julieta tinerii se cunosc fiindcă sunt vecini, ceea ce nu adaugă o valoare estetică poemului shakespearian, în care, de altfel, împotrivirile ce atâță flacăra pasiunii sunt de ordin atât de meschin: dușmănia familiilor. Nu vrem să contestăm prin aceasta frumusețea poemului englez, ci numai să reliefăm încă odată noblețea celui grecesc.

Repetițiile imputate revin în mod fatal odată cu valurile Mării, pe care le străbate Leandru înnot; dar în realitate e numai motivul care revine, pe când valurile sunt descrise de fiecare dată altfel. Motivul acesta, departe de a stânjeni, străbate poemul cu un farmec special, asemănător cu acela ce se desface din tema melodică a unei simfonii, variată în câte patru părțile ei componente. Din punctul acesta de vedere, cântecul antic al iubirii legănat tragic pe valuri conține un procedeu foarte modern, acela al tematicii susținute, care dă tonul fundamental operei de artă.

Și, în sfârșit, epitetele multe. Ele intervin

când Musaeus ne înfățișează divina frumusețe a Herei. Fără îndoială că procedeul e altul decât cel clasic, al lui Homer bunăoară, care, pentru a descrie frumusețea Elenei, cauza războiului troian, nu folosește epitetele, ci recurge la efectul pe care ea îl dogorește în oameni. Chiar bătrânii, când o văd, exclamă numai atât: că e frumoasă! Sobrietatea aceasta e suficientă în epopeea homerică; ea n'ar fi însă în poemul lui Musaeus. Plăsmuit în epoca decadentă a culturii elenistice, mulțimea epitetelor i s'ar putea imputa, dacă ele ar fi convenționale, inutile și caduce, cum se întâlnesc, frecvent, în stilul acestei epoci. Căci stilul elenistic față de cel elen e ca barocul față de stilul roman, sau ca rococoul față de baroc.

Epitetele lui Musaeus sunt verzi și atașate de subiect, adică de frumusețea Herei, ca frunzele de ramuri și ca florile de lujere. Poemul lui, spre deosebire de cele antice, e mult mai adâncit, mai interiorizat; e prin excelență un poem psihologic al dragostei. Cel pastoral, Dafnis și Cloe, al lui Longos are dulcigării și naivități, care aici nu se mai întâlnesc. Musaeus, oricât de păgân în elementele exterioare ale inspirației, trăiește într'o epocă puternic colorată de creștinism, care se deosebește de antichitate prin descoperirea sufletului, prin interiorizarea omului. Fie în veacul IV, fie în veacul VI mai ales, atmosfera creștină e generalizată și dominantă. Și dacă Hero și Leandru e o revelație a sufletului îndrăgostit, a psihologiei dragostei, credem că nu greșim văzând în acest fapt, care face o demarcație între poem și poezia antică, influența atmosferei creștine. Sântem doară într'o epocă în care însăși filosofia religioasă elenistică, adică neoplatonismul agonizant, e puternic influențat de duhul creștin, pe care, îl imită și îl simulează combătându-l. Ca să înțelegem mai bine acest fenomen de întrepătrundere, să ne gândim, prin analogie, la vremea noastră, când democrația agonizantă, combătând totalitarismul autoritar și triumfător, încearcă totuși să-l imite și să-l simuleze pentru a se salva. Numai că democrația cade în tiranie și în terorism. În general vorbind, epocile de mare tranziție istorică se caracterizează printr'o transfuziune de elemente între atitudinile extreme, ce se combat. Iată ce ne îndreptățește să vedem în psihologia atât de fină și de veridică a poemului lui Musaeus un proces firesc de pătrundere a atmosferei creștine dominante.

Revenind la epitetele lui, ce e oare mai natural pentru ardoarea unui suflet îndrăgostit decât această profuziune de cuvinte înflorite, ce țâșnesc ca dintr'o fântână arteziană, acoperind obiectul pasiunii, al adorării? Nu e oare nemuritoare Cântare a Cântărilor o magnifică

erupție de flori stilistice, aruncate ca o frenetică ofrandă la picioarele iubirii? Epitetele lui Musaeus nu sunt o pecetie a decadenței elenistice, a stilului ei afectat și caduc, ci mai degrabă semnul primăvărat al noului suflet ce se născuse.

E un defect în genere al istoricilor de literatură și de filosofie de a judeca producțiile din epoca elenistică raportându-le numai la valorile antichității, fără să țină seamă de adâncile și noile prefaceri, operate în spiritul vremii de forța biruitoare a creștinismului și de procesul de transfuziune, care devenise inevitabil. Și dacă am insistat asupra reproșurilor pe care d. Simenschy le aduce în trecut acestei capodopere, — care totuși l-a entusiasmă, fiindcă altfel n'o traducea, — e pentru că bănuim că nu-i aparțin, ci le-a împrumutat de bună seamă dela vreun istoric literar.

Hero și Leandro e un model de poem inimicabil, deși imitat de atâtea ori. Dacă citindu-l, ești și tu scriitor, rămâi cu impresia că numai atât de-ai fi scris ar fi suficient pentru ceace

se numește în limba orgoliului artistic: eternitatea unui renume. Impresiile de asemenea natură le lasă numai capodoperele.

Traducerea românească e onoarea domnului Theofil Simenschy. Am mai vorbit odată aici de marile sale merite de tălmăcitor al Panciatantrei din limba sanscrită. Pentru limbile vechi, latina, greaca, sanscrita, România nu are azi un mai temeinic cunoscător decât pe acest dascăl modest, care nu e decât conferențiar universitar, cu funcția suprimată prin noua lege a învățământului superior. Cultura filosofică îi dărește deasemenea versiunea românească a operei lui Dionisie Areopagitul, făcută în colaborare cu profesorul Cicerone Iordăchescu.

Poemul Hero și Leandro a fost înveșmântat într'un graiu nou de o fineță și de o vigoare literară aproape ireproșabile. Regretăm că lungimea exametrilor nu încap în aceste coloane înguste, pentru a cita câteva pasagii de mare frumusețe.

NICHIFOR CRAINIC

